

ישיבות המליאה

שנת התשנ"ד

הישיבה המאתיים ואחת עשרה (רי"א)

ביום ה' במרחשוון התשנ"ד (20 באוקטובר 1993), בשעה 3.00 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, שרגא אירמאי, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יור), אהרן דותן, שולמית הראבן, יוסף יהלום, ישראל ייבין, אהרן מגד, שלמה מורג, אהרן מירסקי, עמוס עוז, אמציה פורת, גד בן-עמי צרפתי ויהודה רצהבי;
החברים-היועצים שושנה כהט, אפרים חזן, אברהם יבין, יעקב מנצור, ראובן סיוון ואורי שמעוני;
המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי האקדמיה גבריאל בירנבאום, טל בן-יהודה, רונית גדיש, מלכה זמלי, יוסף לשם, רחל סליג, עדינה עבאדי, יוסף עופר ואמנון שפירא.

- סדר היום:** א. ברכות ואישור זיכרונות דברים
ב. דוח הנשיא
ג. הכתיב - מעמדם של כללי הבררה
ד. כתיב מלה, נַתְנוּ
ה. הפועל בגזרת הכפולים (ע"ע).

א. ברכות ואישור זיכרונות דברים

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את הישיבה הראשונה של האקדמיה בשנת התשנ"ד. אפתח בברכה למר אברהם יבין, חבר-יועץ חדש באקדמיה, שזאת לו ישיבתו הראשונה. אנחנו מברכים אותך, ומקווים להתברך בכך לאורך ימים ושנים. החבר השני שנבחר לאתרוגה, פרופ' אבנר טריינין, נמצא בשנת שבתון ויחזור ארצה רק במוצאי טבת.

בתחילת הישיבה אני מעמיד לאישור את זיכרונות הדברים של ארבע מן הישיבות הקודמות, ישיבות ר"ג, ר"ה, ר"ו, ר"י. ההצבעה היא לאישורם העקרוני של הזיכרונות. אם חבר מן החברים מבקש לתקן את ניסוח דבריו יבוא נא בדברים עם יוסף עופר, עורך הזיכרונות.

אישורו זיכרונות הדברים של ישיבות ר"ג, ר"ה, ר"ו, ר"י.

ב. דוח הנשיא

מ' בראשון: חשבתי שטוב ומועיל יהיה למסור לחברי האקדמיה דוח קצר על שני עניינים, וגם סדר הדברים הנכון מחייב לנהוג כך.

העניין הראשון הוא הקמתו של מכון מזי"א לתולדות תחיית הלשון העברית. לפני כארבע שנים, סמוך לשנת הלשון, באתי בדברים עם משפחת איזקסון, שהם נכדיו וניניו של ד"ר אהרן מזי"א, שהיה מנשיאי ועד הלשון, בין בן-יהודה וביאליק. הצעתי להם לעזור לנו באקדמיה באחד המפעלים, וכך להנציח את ד"ר מזי"א. העניין ארך זמן רב, אבל אחרי שלוש שנים זכינו לראות פירות. מכל ההצעות שהצענו לפניהם, הם קיבלו את הרעיון להקים מכון שיתעד את תולדות תחיית הלשון העברית, ויעמיד את התייעוד לרשות הציבור, ובמיוחד לרשות תלמידי בתי הספר. אין מדובר בארכיון או במוזאון, אלא במקום חי ופעיל. אני חושב שמכון כזה נתבקש כבר מזמן. העניין הובא לפני המנהלה, וזו ראתה אותו בעין יפה. ניהלנו משא ומתן עם המשפחה, ואנחנו מתכוונים להפעיל את המכון בקרוב.

ההצעה שלנו הייתה שהמכון יקום פה, כאגף בבית האקדמיה, אולם המשפחה הציעה הצעה אחרת. בית ד"ר מזי"א היה בין רחוב אליאש ובין רחוב מסילת ישרים בירושלים. העירייה הפקיעה את הבית, ומשפחת מזי"א קיבלה תמורתו אגף שלם בבית חדש שנבנה ברחוב המלך ג'ורג' בירושלים. הם מתכוונים להעמיד לרשותנו שם יחידה של כמאה ועשרים מ"ר (ברוטו), ובה ישכון המכון. אחד הדברים הראשונים שאנחנו חושבים לקיים שם הוא סדרת הרצאות לציבור הרחב בענייני תחיית הלשון ובעניינים אחרים. בינתיים נתמנה מר יוסף לשם לטפל בארגון ובהכנות לקראת גיבוש התכנית. מר לשם מסיים עכשיו את עבודת הדוקטור בלשון העברית, ואני ביקשתי ממנו שיבוא בדברים עם כל חברי האקדמיה ועם אנשים אחרים. אנחנו מקווים להציע למנהלה - ואם יהיה צורך בכך, גם למליאה - תכנית מפורטת להפעלת מכון מזי"א בתוך חודשים אחדים. על יסוד ההתלהבות של משפחת איזקסון ועל יסוד הדברים שהם עשו עד עכשיו, אני מאמין שבשנה הזאת יפתח הבית הזה.

אני שב ומדגיש: התכנית תגובש בחודשים הבאים, ומן הראוי לשתף את כל חברי האקדמיה בעניין הזה ולשמוע את דעתם. יש מן החברים שכבר ישבו אתם. מר לשם ייפגש עם החברים, יראיין את חוקרי תולדות היישוב ויבקר גם בארכיונים מקומיים. למשל, התברר לנו שבראש פינה יש ציוד שמונח כאבן שאין לה הופכין, ואפשר שנוכל להשתמש בו.

גב"ע צרפתי: האם נוכל לקבל עוד דוגמה או שתיים של דברים שייעשו במכון?

מ' בראשר: קודם כול אנחנו מתכוונים לאסוף את התיעוד. יש תיעוד שקשור באישים, יש תיעוד שקשור במוסדות, ויש תיעוד שקשור בבתי הספר הראשונים. מצאנו בינתיים בראשון לציון חומר חשוב, שנאסף במשך שנים, על ראשית לימוד העברית והדיבור העברי.

מלבד התיעוד שבכתב יש הרבה חומר שבעל פה: הוקלטו אנשים רבים מראשוני דוברי העברית, גם בידי פרופ' בראדון, וגם בידי יהודה עצבה ואחרים. ההקלטות נעשו לפני כעשרים וחמש עד שלושים שנה. אינני יודע אם נוכל לרכז את החומר הזה כולו, אבל תהיה לנו ביבליוגרפיה שלמה עליו.

את החומר הזה אנחנו רוצים להעמיד לרשות תלמידים שירצו לחקור אותו, ומלבד זאת אנו מתכוונים לערוך תצוגה והרצאות. אפשר לקיים הרצאה על חלקו של אדם פלוני או קבוצת אנשים מסוימת בחידוש הדיבור; אפשר לעסוק בחלקו של בית הספר ובזה של ועד הלשון. כמו שאמרתי, לא יהיה זה רק ארכיון או מוזאון האוסף חומר, אלא מקום פעיל שיהיו בו אספות וכינוסים למיניהם. אפשר למשל ליצור סרטונים אור-קוליים, שידגמו פרקים בתולדות תחיית הלשון העברית.

א' דותן: האם המכון יעסוק גם בתולדות הארגונים שפעלו בחוץ לארץ והארגונים שקדמו לוועד הלשון, כגון "שפה ברורה" ואחרים, או שיצטמצם רק לתחיית הדיבור בארץ ישראל?

מ' בראשר: אומר לכם: לפי דעתי, המחשבה צריכה ללכת בגדולות. התכניות צריכות להיות גדולות ומקיפות. אחר כך נצטרך לבחון כיצד נוכל לממש אותן, והתקציב שיעמוד לרשותנו יקבע את היקף הפעילות.

דיברנו, למשל, באחת השיחות, שצריך לחשוב גם על תחיית הלשון העברית בחוץ לארץ, שהיו לה הצלחות חשובות. אנו יודעים על בוגרי גימנסיות "תרכות" בחוץ לארץ שהיו דוברי עברית, והיו גם אחרים. אין כוונה לצמצם את פעולת המכון רק לארץ ישראל, או רק לגוף זה או אחר. בוועדה שתלווה את פעולת המכון ישבו אנשים הבקיאים בנושא תחיית הדיבור העברי. בין הראשונים שנאמר לא' לשם לראיין מצויים עוזי אורנן, ראובן סיוון, יעקב פלמן ואחרים. יש גם כאלה שחיפשו אותם וטרם הגיעו אליהם. אני מקווה שיגיעו לכולם. כשתגבש התכנית נביא אותה, כמובן, לידיעת החברים.

אני רוצה לעבור לסעיף אחר שהוא קצת מופלג, אבל חשבתי שראוי להביא אותו לידיעת חברי האקדמיה. לאחרונה נסעתי לצרפת לצורך עבודה מדעית, והחלטתי לנצל את ההזדמנות ולבקר באקדמיה הצרפתית, כדי לראות מה נעשה שם ומה אנחנו יכולים ללמוד מן הצרפתים. לא אוגיע אתכם בכל הפרטים, אבל אספר בקיצור נמרץ על ביקורי בשני מוסדות.

זאת לדעת: האקדמיה הצרפתית הוקמה לפני כארבע מאות שנה, בשנת 1634. אבל לפני כחמש עשרה שנה הוקם גוף אחר שנקרא Le Délégation de la Langue Française, כך שיש היום שני גופים הפועלים בתחומים מקבילים לתחומי פעולתנו.

באקדמיה הצרפתית יש ארבעים חברים, ובדרך כלל אין חורגים מן המספר הזה. עיקר עיסוקה בכתיבת המילון של האקדמיה, שהמהדורה התשיעית שלו הולכת ויוצאת. לשם התרשמות, אעביר ביניכם את הכרך הראשון של המהדורה הזאת.

התברר לי שכתובת המילון היא עיקר עיסוקה של האקדמיה הצרפתית. יש לה צוות של חמישה עשר עובדים מדעיים, את מקצתם מממנת האקדמיה ואת מקצתם מממן משרד החינוך. בדרך כלל אלה הם אנשים בעלי התואר agrégé בצרפתית, שיש להם השכלה ענפה בלשון ובספרות, והם הכותבים את המילון. האקדמיה מקיימת לפחות שלושים פגישות בשנה. כל פגישה נמשכת ארבע שעות ומחצה, ומתוכן מוקדשות למילון שלוש שעות לפחות. האקדמיה עובדת כצוות, מקבלת את הערכים שנכתבו בידי צוות החוקרים, ודנה בהם. שאלתי אם באמת כל חברי האקדמיה שותפים פעילים בעבודה הזאת, ונוכחתי לדעת מקרוב שאכן כן הוא. בכל ישיבה של האקדמיה משתדלים לסיים כמה וכמה ערכים. עבודת המחקר וההכנה נעשית כולה בידי חמישה עשר החוקרים, והאקדמיה רק אומרת את המילה האחרונה.

לבד מזאת יש גם הרצאות של חברי האקדמיה: בכל שנה מתקבל חבר חדש או שניים. עם הצגתו של חבר חדש הוא נושא הרצאה ארוכה, ואחר כך מגיבים על ההרצאה שלו. אלה הם עיקרי עיסוקי האקדמיה.

האקדמיה מקבלת מאות פניות, רובן בענייני כתיב. אנשים שואלים, למשל, אם לכתוב את המקף במילה מסוימת או לוותר עליו. האקדמיה מרכזת את המכתבים האלה, ומשיבה עליהם פעם בחודש או פעם בחודש וחצי. לפעמים עונים לשואלים גם בטלפון, אבל על פי רוב מעודדים את הפניות בכתב.

בראש האקדמיה עומד נשיא המדינה. הנשיא בא לישיבות האקדמיה - בדקתי! - אחת לשלוש או ארבע שנים. אבל בפועל עומד בראשה 'המזכיר הקבוע', המתמנה לכל ימי חייו.

התחומים האחרים שאנו עוסקים בהם פה באקדמיה, נעשים בצרפת בגוף החדש הנקרא הדלגסיון (Le délégué) ובראשו עומד ראש ממשלת צרפת. ראש הממשלה בא לישיבות פעם בשנה, ועל כן ראש הדלגסיון בפועל נקרא סגן הנשיא, כי נשיאו של המוסד הוא ראש הממשלה. ואין צריך לומר שאנשי השלטון בצרפת מתכבדים בחברותם במוסדות כאלה.

מוסד זה עוסק בשני עניינים חשובים. האחד הוא המינוח. יש כיום עשרים ועדות פעילות, וכל אחת פועלת במיניסטריון הנוגע בה. למשל, יש ועדה פעילה לשוק ההון, והיא מתכנסת במשרד האוצר מדי שבוע לישיבה של שלוש או ארבע שעות. יש ועדה למונחי התעופה, המתכנסת במשרד התחבורה, וכך הלאה. בוועדות הללו יש בדרך כלל כחמישה עשר אנשים, ובהם גם מחברי הדלגסיון. הדלגסיון בנוי מארבעה עשר חברים, הממונים לארבע שנים. אחרי ארבע שנים פוקעת חברותם.

אני לא יכול להתאפק מלומר שבשני המוסדות הדגישו בפניי כי הם נזהרים, כמו מפני אש, מבלשנים מודרניסטים של הצרפתית. היו להם ניסיונות קשים ומריבות עם הבלשנים המודרניים. סיפרו לי, למשל, שאחד הדברים שעלה בישיבות הראשונות היה עניין הלעז, וחלק מן הבלשנים המודרניסטים טענו שאין הצרפתית צריכה לחשוש

ממילים זרות. נתקבלה אפוא ההחלטה שהאנשים הללו ימשיכו לטעון את הטענות הללו, אבל מחוץ לדלגסיון...

אביא דוגמה לפעולת הדלגסיון: עד לפני שמונה שנים אמרו בצרפתית walkman. בא הדלגסיון והחליט שיאמרו baladeur, והמילה נקלטה והתקבלה. המילה walkman נמחקה לגמרי מן הצרפתית. ויש הרבה דוגמות כאלה.

העניין השני הנדון בדלגסיון הוא שאלות הנורמה. השאלות האלה נידונות בדלגסיון בפיקוחה של האקדמיה, וההחלטות כפופות לאישור האקדמיה. והנה הדלגסיון התחבט תקופה ארוכה בשאלות הכתיב של הצרפתית. קיבלתי לעיוני את הצעת הכתיב שלהם, העוסקת בסך הכול בארבעה סעיפים קטנים: המקף - לקיים אותו או לא לקיים, סימן נקודה ופסיק, ועוד דברים מן הסוג הזה. לאחר התחבטות ממושכת התגבשה הצעה שגם ראש הממשלה, רוקאר, קראה והגיב עליה. לבסוף הם הסכימו שההצעה לא תהפוך להחלטה, אלא תתגלגל בציבור שנים אחדות ואחר כך יחליטו.

שתי הזרועות שתיארתי מקימות אצלנו באקדמיה שלנו, ואינני בא כרגע לשפוט אם אנחנו עושים את הדברים טוב יותר או חילוף הדבר.

התקציב של האקדמיה הצרפתית, שרובו ככולו מופנה לצורכי המילון, הוא קצת למעלה משישה וחצי מיליון דולר נטו. רק שלושים אלף דולר מן הסכום הזה באים ממשד החינוך. כל השאר בא מנכסיה של האקדמיה. המדינה העמידה לאקדמיה נכסים - הרבה בתים, הרבה ארמונות, הרבה מניות - ואמרה לה שתנהל בעצמה את ענייניה, וכך הם מגיעים לפירות שיש בהם כדי קיום האקדמיה.

הדלגסיון כולו מעוגן בתקציב מקביל של משרד ראש הממשלה. אחד המיניסטרים רצה פעם להעביר אליו את הדלגסיון, אבל ראש הממשלה לא ויתר. הוא חשב שהמוסד הזה צריך ליהנות מיוקרתו של משרד ראש הממשלה.

שאלתי איפה משרד החינוך הצרפתי משתלב בזה, ובשני המוסדות ענו לי בפשטות תשובה אחת: משרד החינוך, תפקידו לבצע את ההחלטות של האקדמיה ושל הדלגסיון. בשלב הדיונים מזמינים את אנשיו להביע את עמדתם, אבל אחר שהתקבלה החלטה אין לו עמדה בכלל.

אם יש שאלות בעניין הזה, אשמח להשיב. כמוכן, אינני יכול לייצג את המוסדות הללו; אני יכול רק לספר על מה שראיתי ושמעתי בביקור של שלוש שעות וחצי באקדמיה וכארבע שעות בדלגסיון. ביקרתי שם גם בספרייה, נפגשתי עם העובדים ועם חברי המוסדות. האווירה הייתה מעניינת מאוד.

גביע צרפתי: מה המשכורת של חברי האקדמיה?

מ' בריאשר: חברי האקדמיה עובדים בהתנדבות, אך הם מקבלים תשלום מסוים בעבור ההשתתפות בישיבות.

ש' מורג: שני המוסדות שעליהם דיברת מקימים אצלנו, כמו שאמרת. אבל התפקידים הם אחרים, ואופן העבודה הוא אחר: אני חבר האקדמיה, ואינני יודע כלל

מה נעשה במילון. מעולם לא ראיתי אף ערך מן המילון בהכנתו. אנחנו לחלוטין איננו מעורים, כגוף, בעבודתו של המפעל החשוב ביותר של האקדמיה. זאת עובדה, ואולי יש לתת את הדעת על כך.

בוודאי לא יפסיד המילון אם ילמד מדרכה של האקדמיה הצרפתית. נצטרך להגדיל את מספר הישיבות.

מ' בראשר: אני מסכים עמך שתפקידה של האקדמיה לחשוף את המפעל שלה לחבריה, ולהפוך אותם למשתתפים פעילים.

ש' מורג: אני חושב שיש חברים שיהיו מוכנים לעשות זאת.

מ' בראשר: אני הבנתי שהאופציה הזאת הייתה פתוחה כל השנים. הדלת הייתה פתוחה.

ש' מורג: השאלה היא לא של אופציה, אלא של שיטה קבועה.

ז' בן-חיים: לעניין השתתפות החברים בעבודת המילון: יש לזכור כי מועצת המערכת של המילון נבחרת מפרק לפרק בישיבת המליאה. במועצת המערכת ישבו בעבר הא' אורבך ורוזנטל ז"ל, ויב"א הא' מלצר, אברמסון, בלאו ואחרים. מועצת המערכת התכנסה לפי הצורך ודנה בבעיות המילון.

אשר להצעה לבחור את ראש הממשלה כחבר האקדמיה: הצעה כזאת תיתקל בקשיים רבים מבחינה ציבורית ומבחינה חוקית. אינני יודע אם נצליח, אבל זו הצעה מעניינת מאוד.

ש' אברמסון: לפני זמן רב הופיעה חוברת ובה הערך "ערכ" מן המילון ההיסטורי. זהו ערך גדול מאוד המשקף את דרך העבודה של המילון, ולא שמענו שאחד מחברי האקדמיה העיר על הספר הזה.

ש' מורג: יש הבדל בין הדפסת ערך כטיוטה, והעברתו לחברי האקדמיה לשם עיון, לבין הוצאת ערך כחוברת. הפנייה לחברים צריכה להיות נוהל קבוע. צריך שהחברים יראו מתפקידם להעיר על המילון ולהגיה, ועתים אולי גם יהיה בידם להוסיף דברים של ממש.

מ' בראשר: אני מודה על כל ההערות. לא נוכל לדון בהן עתה. רציתי להוסיף ולומר כי מנהלי המוסדות בצרפת גילו עניין רב ומפתיע באקדמיה שלנו, ואפילו הביעו את נכונותם לבוא ולבקר אצלנו. בעקבות הדברים פניתי לשגרירנו בפאריס ושלחתי להם באמצעותו הזמנה רשמית. אמרתי לשגריר כי אין אנחנו יכולים לממן את שהותם כאן. למזכיר האקדמיה הצרפתית רמזתי כי נצטרך לקבל הלוואה בשביל לממן את הנסיעה, לכשתצא אל הפועל. מכל מקום, אני הזמנתי את ראשי המוסדות לביקור, ונשמח אם יחליטו לבוא.

ג. הכתיב - מעמדם של כללי הבררה

הודעה למליאה - כללי הכתיב חסר הניקוד

א. מעמדם של כללי הבררה בכללי הכתיב חסר הניקוד

כללי הכתיב של ועד הלשון נתפרסמו בשנת התש"ח (לשוננו טז, עמ' 84-87), ובשנת התשכ"ט החליטה האקדמיה לאמץ אותם (זיכרונות האקדמיה טו, עמ' 65). הכללים ממליצים לסמן תנועות u בווי"ו שרוקה ותנועות o בווי"ו חלומה, ואילו וי"ו המציינת עיצור תבוא בלא הכפלה ובלא ניקוד. כללי הבררה קובעים ש"אם אין אותיות מתאימות בבית הדפוס" מסמנים תנועות o, u בווי"ו פשוטה, ואילו וי"ו עיצורית תסומן בווי"ו כפולה (בתנאים מסוימים). דרך הכתיבה המומלצת בכללים לא נתקבלה בציבור, וכמעט אין איש המשתמש בה. אף האקדמיה עצמה חדלה להשתמש בה בשנת התשמ"ח, בהחלטת המנהלה, ופרסומי האקדמיה (לשוננו, לשוננו לעם, זיכרונות האקדמיה) הולכים לפי כללי הבררה. המנהלה החליטה על כך לאחר שהתברר שהדפסת שבע הנקודות באופן עקיב גורמת לטורח רב בהדפסה ומצריכה הגהות אחר הגהות (החלטת המנהלה מיום ו' בתשרי התשמ"ח, 29 בספטמבר 1987).

במשך השנים נשתכללו אמצעי הדפוס, והיום קשה להיתלות בטיעון ש"אין אותיות מתאימות בבית הדפוס". האפשרות הטכנית קיימת בדרך כלל, אלא שקיום ההחלטה כרוך בטורח ובהוצאות.

מוצע אפוא לשנות את כללי הכתיב, ולקבוע את "כללי הבררה" כדרך המלך. תנועות o, u יכתבו בווי"ו ללא ניקוד, ואילו וי"ו עיצורית תוכפל (בתנאים הקבועים בכללים). במקום שיש חשש לדו-משמעות בקריאת המילה יומלץ להשתמש בניקוד עזר חלקי, כגון סימון מקצת התנועות, סימון המפיק והשייך השמאלית וסימון הדגש באותיות בכ"פ. לדוגמה: מנחל (להבדיל ממנהל); הקשר (להבדיל מהקשר); מצוות (להבדיל ממצוות); שונות (להבדיל משונות); ילדה (להבדיל ממלדה ומלדה); קשקש (להבדיל מקשקש); מכפר (להבדיל ממכפר); ספר (להבדיל מספר).

ב. כתיב "מלה"

בכללי הכתיב נקבע שמלה נכתבת בכתיב חסר ניקוד ללא יו"ד - מלה. הנימוק להחלטה היה שיש להבדיל בכתיב בין מלה ובין מילה.

החריג הזה בכללי הכתיב מפריע לכותבים רבים, ורבים הטוענים שהנימוק שניתן לו אינו משכנע, שהרי קשה להעלות על הדעת הקשר שיכול להיות בו בלבול בין שתי המילים. החריגה מכללי הכתיב עוררה ספק בכתבן של מילים קרובות. במהדורה מתוקנת של כללי הכתיב שנתפרסמה בשנת התשמ"ה נקבע שיש לכתוב מילון מלא יו"ד, לפי הכלל הרגיל. בישיבת ועדת הדקדוק ביום י' בשבט התשנ"ב הוחלט לכתוב מילולי בכתיב מלא, וביום י" באב התשנ"ג הוחלט לכתוב מילית מלא.

זוג המלים מלה ומילית משמש פעמים רבות בהקשר אחד, והכתיב החריג של מלה גורם קושי. הוועדה מציעה עתה למליאה לבטל את החריג ולקבוע כתיב מלא: מילה.

ג. כתיבת פעלים כגון נתנו וכגון קפתי

החלטת הוועדה: פעלים כגון קפתי, שבת, נתנו, התחתנו, שלי הפועל שלהם זהה לעיצור הראשון בסופית העבר, מומלץ לכתבם בכתיב חסר הניקוד בהכפלת אותה האות (כפתתי, שבתתי, נתננו, התחתננו).

אין הדברים אמורים במקרה שהכפלה כזאת תיצור רצף של שלוש אותיות זהות. משום כך כותבים: [אנחנו] תכננו (ולא תכננו) התבוננו (ולא התבוננו), התלוננו (ולא התלוננו); [אתה/את] סיתת, צותת, כיתת, אותת (ולא סיתות, צותות, כיתות, אותות).

מ' בר-אשר: אני מבקש את המזכיר המדעי להציג את העניין בפני האקדמיה.

ג' בירנבאום: במשך שנים רבות היו מעין שתי דרכי כתיב: הדרך המומלצת הייתה שכל וי"ו המסמנת חולם או שורוק יסומנו בה נקודות החולם והשורוק. בדרך הזאת, וי"ו עיצורית מסומנת בווי"ו אחת בלבד.

הכללים קובעים שאם אין אפשרות לנהוג בדרך הזאת או שאין סימני דפוס מתאימים בבית הדפוס, יש ללכת בדרך של כללי הבררה, ואז אין מנקדים חולם ושורוק ומכפילים את הווי"ו העיצורית.

בשנת תשמ"ח החליטה מנהלת האקדמיה, מסיבות טכניות ואחרות, להדפיס גם את פרסומי האקדמיה לפי כללי הבררה, דהיינו שמכפילים את הווי"ו, ואין מסמנים ו רי. למעשה, כולנו נוהגים כך. אני חושב שאני מכיר את רוב האנשים בעולם הנוהגים לסמן ו רי, אם לא את כולם... ועדת הדקדוק החליטה להמליץ בפני המליאה שדרך "כללי הבררה" תהיה דרך המלך, היינו שיהיה כתוב בכללים שיש להכפיל וי"ו עיצורית, וכשיש צורך לשים ניקוד עזר, אפשר לסמן את נקודות החולם והשורוק או כל סימן ניקוד אחר.

א' דותן: אני רוצה לברך את הוועדה על ההצעה הזאת. כללי הכתיב שאנחנו מפיצים הם הכללים שאושרו לפני כמה וכמה שנים בוועד הלשון, ואחר כך נתקבלו כמות שהם באקדמיה. אלו הם למעשה כללים של "הלכה ואין מורים כן". סימונן של נקודות החולם והשורוק, סימון השי"ן השמאלית והדגשים באותיות בכ"פ - כל אלה לא משום שאינם אפשריים בדפוס לא נתקבלו, אלא משום שאינם נוחים, והציבור אינו מורגל בהם. גם האקדמיה עצמה, שהתחילה לנהוג בפרסומיה בדרך הזאת לפני כמה שנים, חזרה בה וראתה שהדבר קשה.

אני חייב לספר דבר שטרם נאמר כאן: במהלך ההתלבטויות בכתיב העברי נתבקשה האקדמיה להמליץ בפני משרד החינוך על דרך אחת של כתיב. משרד החינוך לא יכול היה לקבל שתי דרכי כתיב, משום שאי אפשר ללמד את הילדים שתי סדרות של כללים ולתת להם לבחור. האקדמיה נענתה והוציאה בשנת תש"ל את הכללים לפי "הדרך המומלצת", הדרך של סימון הנקודות, בחוברת מיוחדת של לשוננו לעם (רי"ו). במשך שנים רבות הופצו בציבור הכללים האלה בלא כללי הבררה, ונמצא רוב הציבור אינו מכיר את כללי האקדמיה בנוסחם האמתי.

ערערת על כך במליאה לפני שנים (ישיבה צ"ח, תש"ל, זיכרונות האקדמיה יז, עמ' 105-103; ישיבות ק"י, קי"ב, תשל"ג, זיכרונות האקדמיה יט-כ, עמ' 105, 128-130), וטענתי שהדבר אינו חוקי גם מבחינת החלטות האקדמיה. היו על כך דיונים רבים במליאה ובוועדות, וזאת הייתה לי מלחמה דו-קישוטית כמעט. לבסוף הוסכם שהדרך הזאת איננה טובה, והוחלט להחזיר עטרה ליושנה, כלומר להחזיר את כללי הבררה

(ישיבה קט"ז, תשל"ד, זיכרונות האקדמיה כא-כד, עמ' 34). אבל בכך עדיין לא בא הדבר על תיקונו, משום שהכללים המטעים הוסיפו להיות מופצים לציבור עוד שנים רבות.

אני חושב שהדרך שוועדת הדקדוק מציעה עכשיו היא הדרך הנכונה. "כללי הבררה" האלה לא רק שהם כללים נוחים יותר, הם גם נהוגים למעשה ברוב מערכות העיתונים. נכון הוא שבמערכות העיתונים ובמערכות הוצאות הספרים נוהגות וריאציות מסוימות, אבל כדי שתהיה אחידות חשוב להוציא את הכללים האלה עם הגושפנקה של האקדמיה. אם נהפוך את "כללי הבררה" לכלל המחייב הראשי, נתרום בכך להאחדת הכתיב. כמובן, כללי הנקודות יישארו כללים של בררה. מי שירצה בוודאי יוכל לבחור בהם.

אני מברך גם על הסיפה של ההצעה, והיא שבמקום שיש חשש לדר-משמעות יהיה ניקוד חלקי. עד עתה לא הייתה המלצה מפורשת כזאת, וחשוב מאוד להמליץ על כך, משום שבנוהג שבעולם כשיש חשש לדר-משמעות אנשים מוסיפים עוד אם קריאה שלא כדוין. כדי להבדיל בין מנהל ומנהל מוסיפים יו"ד. אני רואה חשיבות לכך שהאקדמיה ממליצה על ניקוד חלקי.

ז' בן-חיים: אני מבקש להביא מידע על תולדות החלטת האקדמיה ועל המאמץ להשיג את אישורו של שר החינוך כנדרש על פי החוק.

החלטת האקדמיה שאושרה בממשלה היא למעשה כללי ועד הלשון משנת תש"ח. שתי הדרכים שבהחלטה הן למעשה פשרה היסטורית במחלוקת בין תל-אביב לירושלים. לאחר שהומצאה החלטת האקדמיה למשרד החינוך והתרבות חלף זמן ניכר ולא פורסמה ההחלטה ברשומות. היה אפוא ברור לנו ששר החינוך זלמן ארן מהסס לאשרה. לשר החינוך יש יועץ משלו, והוא הוועדה הפדגוגית. ידענו כי זו כולה או רובה אינה מסכימה להגשים את החלטת האקדמיה במסגרות בתי הספר. לדעתה, אם כבר נגזר מן האקדמיה לקיים כתיב חסר ניקוד ולהשתמש באמות הקריאה, צריך שתהיה שיטה אחת, צורה אחת לכל מילה בלא אפשרות של בררה. ביקשה אפוא הוועדה הכרעה, וזאת לא יכולנו לספק לה, כי לא רצתה האקדמיה הכרעה. עיכוב פרסום ההחלטה בא בהשפעתה של הוועדה.

ביקשתי אפוא להסביר לשר את טיב החלטת האקדמיה, ובאתי אליו בלוויית הא' מדן ז"ל. בפגישה שיתף השר באי כוח מן הוועדה הפדגוגית. אמר השר כי אינו רואה את עצמו מוסמך להכריע בדבר כזה נכבד, והוא נכון להעביר את העניין לדיון ולהכרעה בממשלה. ברור שזו הייתה צורה אדיבה של סירוב לאשר את החלטת האקדמיה על ידי דחייה לאורך ימים. ועוד זאת: סבור הייתי ועדיין אני סבור כי חובת הנהגת האקדמיה למנוע השפעות מן החוץ על שיקוליה הלשוניים של האקדמיה.

הסברנו לשר שעל פי החלטת האקדמיה הסומכת את ידיה על כללי הכתיב של ועד הלשון תש"ח רשאי אדם לבחור באחת משתי דרכי הבררה, ולפי זה רשאי גם משרד החינוך לבור לו מה שנראה לו לתועלת בית הספר. הודעתי כי האקדמיה נכונה לייחד חוברת לשוננו לעם לפרסום כללי הכתיב כפי שבחר לו משרד החינוך לתועלת המורים. השר נאות ואישר את הכללים, והאקדמיה פרסמה אותם בחוברת בפני עצמה.

ולעצם העניין: החלטות הכתיב של ועד הלשון, ככל מעשי הוועד, הן בגדר 'המלצה'. שונה הדבר באקדמיה: כללי כתיב אלו שאושרו בידי שר החינוך הם בגדר חוק, ועל כן אין מקום לדבר על כללים מומלצים. שתי הדרכים המוצעות שוות, והבוחר יבחר. הטענה שהושמעה כי פרסום חוברת הכתיב לפי הדרך המציינת את תנועות o ו r על ידי חולם ושורוק סותר את החלטת האקדמיה - אין לה רגליים. אין בזה צורך להסכמה מיוחדת של המליאה, כי הלוא זה עניין של ביצוע החלטת האקדמיה, ועל כן הוא כולו בסמכות הנשיא ומנהלת האקדמיה.

ולא זו בלבד: במשך כעשרים שנה נדפסו כל פרסומי האקדמיה בכתיב המומלץ, למרות קשיי התקציב. ואז, כשנבחר הא' בלאו לנשיא האקדמיה שוחחנו על הכתיב, ואמרת לי: אתה רשאי להחליט אם לבחור בכתיב המומלץ ואם לאו. בשום פנים ואופן אין זה נכון שהאקדמיה נהגה שלא כחוק.

ולעניין ההצעה שלפנינו: האפשרות המוסמכת והטובה ביותר היא לכתוב בניקוד מלא. בדרך כלל מטרתו של הכתיב היא לקרב את הכתיבה אל המבטא ככל האפשר. לא כן הדבר בעברית: אין איש מציע לבטל את ההבחנה בין אל"ף לעי"ן, בין טי"ת לתי"ו ובין קו"ף לכ"ף, כדי להתאים את הכתיב למבטא. שאלת הכתיב היא רק שאלת סימון התנועות כדי להקל על הקריאה. הניקוד ממלא את התפקיד הזה באופן הטוב ביותר; אין בכך כל ספק. אלא מה? ישנם הקוראים וישנם הכותבים. הקוראים הם גם ילדים קטנים, שאינם יודעים מה מנוקד בצירי ומה בסגול, מה בקמץ ומה בפתח. בזאת אין בעיה. הבעיה היא המבוגרים שאינם מומחים בניקוד. אפילו סופרים ומשוררים לא ייעלבו אם אגלה שהם נזקקים לעתים לעזרתם של אנשי מקצוע בניקוד שיריהם. אפשר למסור את ניקודו של שיר למנעד מקצועי; אבל בכתיבה היום-יומית אי אפשר לעשות זאת, ולפי תנאי החברה שלנו אי אפשר לשנות שינוי של ממש בניקוד ולאפשר לכל אדם להשתמש בו כראוי.

כאן מתעוררת הבעיה של הניקוד החלקי. אם אדם כותב מדבר, ורוצה להוסיף ניקוד עזר, לא ידע אם לנקד צירי או סגול. ההמלצה על ניקוד עזר תביא את הכותבים לנקד בשיבושים.

מ' בראש: אבל אנחנו עומדים בפני מציאות של שלוש דרכי כתיב: כתיב מנוקד, כתיב 'שבע הנקודות' וכתיב על פי כללי הבררה. אנחנו רוצים להעמיד את הכתיב על שתי דרכים בלבד.

ז' בן-חיים: נכון, והדבר הוא קשה. בכתיב המסמן ו, ו אנחנו מתקרבים לווקליזציה. יש סימון מפורש של התנועות o, u, i, ורק שתי תנועות נותרות לא מסומנות. אין החלטה שהיא טובה באופן מוחלט. מבחינה חוקית יש שתי דרכי כתיב: הכתיב המנוקד והשיטה של ועד הלשון משנת תש"ח, המבוססת על פשרה. ומכל מקום דבר אחד חשוב להדגיש: ההצעה העומדת לפנינו באה לבטל החלטה שכבר נתקבלה בחוק. המציע "דרך המלך" בעצמו של הדבר מציע מעין המלצה בלא אחיזה כל שהיא בחוק.

ע' אורנן: רבותי, אני רוצה לדבר על שני דברים נפרדים. נאמר פה שהאקדמיה עצמה חדלה בשנת התשמ"ח להשתמש בכתיב המומלץ, ואני אינני מבין איך זה קרה.

והרי זה דבר בסיסי בכל ארגון ובכל מוסד: יש חלק שהוא מחוקק, ויש חלק שהוא מבצע. אינני חושב שהייתה זכות למבצע להפר החלטה של המחוקק. הייתה החלטה של האקדמיה לכתוב בדרך כזאת, שמענו מפי הא' בן-חיים על מספר השנים הרב שזה היה כך. והנה, בהחלטת בעלי תפקידים מבצעים נתקבלה הצעה אחרת, ולא הובאה לפני המליאה. אני חושב שזה לא היה נכון, וצריך לדאוג שלהבא דברים כאלה לא יקרו. זה הדבר הראשון.

י' יהלום: מאי דהווה הווה.

ע' אורנן: אבל שלא יהיה בעתיד.

כתוב כאן: "בהחלטת המנהלה". לוי היה הדבר מובא לפני ועד הדקדוק, ניחא, ועד הדקדוק דרכו להביא את החלטותיו לאישור המליאה. אבל לא כך היו הדברים. אני קורא באמת לסדר, שדברים כאלה לא יתרחשו.

מ' בראשור: איני מבין את זה. נקבעו כללי בררה. כל בררה שבעולם היא בין שתי אפשרויות לפחות. עד זמן מסוים הלכו לפי אפשרות אחת, ואחר כך החליטו ללכת לפי האפשרות השנייה. אין צורך בהחלטה חדשה לשם כך, אין פה אלא קביעת דרך הביצוע של החלטה קיימת.

א' דותן: מעולם לא הייתה החלטה להנהיג את 'שבע הנקודות' באקדמיה!

ע' אורנן: בהחלטה המקורית נאמר רק תנאי אחד המתיר את כללי הבררה, והוא: "אם אין אותיות מתאימות בבית הדפוס". עובדה שהיו אותיות מתאימות שמונה עשרה שנה.

אבל העניין המהותי הוא חשוב יותר: אנחנו לא נותנים את דעתנו לשינוי הגדול שהיה בהחלטה זו, להכניס את החולם ואת השורוק לתוך האל"ף-בי"ת. פירוש הדבר שהוחלט לקבוע עשרים וארבע אותיות באל"ף-בי"ת העברי, במקום עשרים ושתיים. אם בשנת התשכ"ב רתחה האקדמיה וכל הארץ נמוגה בגלל ההצעה לשתי אותיות נוספות בתוך האל"ף-בי"ת, אנחנו עשינו דבר כזה בווי"ו החלומה ובווי"ו השרוקה.

דעתי על האל"ף-בי"ת העברי ידועה; כתבתי על זה הרבה, וגם כעת אני מוסיף לפתח דבר-מה אחר. אנחנו נמצאים בכל כך הרבה צרות, והנה יש לנו פה אפשרות להוציא יקר מזולל, לבוא לידי יתר חדר-משמעות של כל טקסט עברי.

אזכיר לכם בהקשר הזה עוד דבר אחד, שאמנם לא נעשה באקדמיה אלא בצבא, והוא ההבחנה בין יו"ד המסמנת תנועה ויו"ד המסמנת עיצור. כל בוגר צבא שעסק קצת במנהל צבאי כותב יו"ד עיצורית עם קו קטן מתחתיה, והסימן הזה מעיד שהיו"ד אינה מסמנת תנועה. אמנם היו"ד עצמה מוסיפה לסמן שתי תנועות, או שלוש תנועות, אבל היו"ד העיצורית יצאה מכלל העניין.

ובכן, אם נאמץ את כל המנהגים האלה, הרי הוספנו עוד שלוש אותיות לאל"ף-בי"ת העברי, שלוש פונמות, בואו לא נטעה בעניין הזה.

ש' מורג: הפונמות קיימות בין שמסמנים אותן ובין שאין מסמנים אותן.

ע' אורנן: כן, אבל כשאתה אינך משתמש באותן האותיות לסימונים השונים, מצטמצם הבלבול בין הפונמות, ולא כך כשאתה משתמש באותה אות לסימונים של פונמות שונות, כגון [o], [u] ו-[v] באותה אות. אני לא רוצה להיכנס לוויכוח העקרוני, אם אנחנו צריכים לעשות דברים המתאימים לרוח הזמן, או לדבוק בשמירה על מה שהיה לפני אלף שנים. עכשיו בעניין בכ"פ: ההחלטה לחייב "דגש קל" הייתה בעיניי דבר נורא. פירוש הדבר שאנחנו יוצרים כמו ידינו שלוש פונמות חדשות בעברית, בכ"פ רפות, שלא היו מעולם פונמות עצמאיות, ושניתן להוכיח כי גם היום אינן אלא חלופות (ואריאנטות) של בכ"פ. אם ילמדו זאת בבית הספר, פירוש הדבר שבלי משים נתקבלה החלטה שפירושה שאין עוד עברית אחת לאורך כל הדורות, וקשה להאמין שהאקדמיה תיתן אישור להשקפה זו.

בתחום הכתיב יש לנו עוד בעיות, קשות יותר מאלו שהובאו כאן לפנינו. הבעיה של מינהל או מנהל היא לא בעיה שמישהו המציא אותה, אלא בעיה אמיתית. לפני כשנה הגשתי לוועדת הדקדוק הצעה לדון מחדש בענייני הכתיב. הרי הצטברו לנו בעיות מאז תש"ח! אי אפשר שדרך אגב תתקבל איזו שהיא החלטה, לקיים פה פסיק אחד כאן, או להשמיט נקודה כאן. זה מצריך דיון הרבה יותר ממושך. אני העליתי רק מקצת מן הבעיות האלה, ואני מציע שענייני הכתיב יוחזרו לוועדת הדקדוק או לוועדת כתיב מיוחדת, כדי שהדברים האלה יידונו מכל צדיהם, וכדי שתבוא הנה הצעה שאולי לא תפתור לחלוטין את הכול, אבל תקדם אותנו.

ולבסוף רק דבר אחד: איזו מין אמירה זאת שבמקום שיש ספק יש לנקד ניקוד חלקי? הרי נאמר לנו שהיה טורח לנקד את הניקוד החלקי של החולם והשורוק! אתה מסלק את זה, על מנת להכניס ניקוד חלקי? וכפי שאמר הא' בן-חיים, מי יבדיל בין ילדה וילדה כפי המוצע כאן? הרי "המנקד החלקי" יכתוב תמיד פתח. תראו מה נעשה היום בספרי ילדים.

הניקוד הוא אכן מערכת לא ידועה למדי, אבל לפחות היא שלמה, לפחות יש בה איזה דבר שאפשר ללמוד אותו ואפשר לדבר עליו בתור מערכת אחת, בעלת היגיון. אם תבוא ותיתן ניקוד חלקי, פרוץ, מלא שגיאות - למה הגעת? זאת היא השמירה שאנחנו שומרים על הלשון העברית?

מ' בראשר: אמנן שפירא הוא "מר כתיב", והוא גם אחד האנשים שדיבר עליהם חברנו בירנבאום, שהקפידו על סימון וי"ו חלומה ווי"ו שרוקה בכל כתיבתם. בבקשה.

א' שפירא: הוטל עליי לערוך את כללי הכתיב הקיימים של האקדמיה ולשלב בהם כמה החלטות פרשנות של ועדת הדקדוק. התעוררה שאלת הכתיב של מְקוֹת, והוצע לכתוב את המילה בשתי וי"וים ולהוסיף קיבוץ כתנועת עזר. כנגד זה טענתי כי אינני יכול לנסח כלל, שמוגדר במערכת של כללי הבררה "במקום שאין בדפוס סימני חולם ושורוק" ולהמליץ לציבור להשתמש בקיבוץ. מערכת שיש בה ניקוד חלקי באקראי, ואין בה סימון עקיב של חולם ושורוק, היא בניגוד להחלטות האקדמיה.

גב"ע צרפתי: אני מבקש להמשיך את דברי הא' אורנן. כולנו מסכימים שהעברית היא שפה קשה מאוד לקריאה, ואני אעיר רק על דוגמה אחת מאָלף: בחודשים האחרונים היה "מבצע דין וחשבון" בלבנון. נעשו הבנות מסוימות עם לבנון וסוריה, ואחרי זה קראתי בעיתון הארץ כותרת של מאמר: "על הבנות אי אפשר לסמוך". הסכמתי עם זה, אבל תמהתי איך אדם מעז לכתוב משפט אנטי-פמיניסטי כזה, עד שהבנתי שהכוונה הייתה שעל הַבְנוֹת אי אפשר לסמוך... ודוגמות ממין זה יש עוד רבות.

יש פה דבר תמוה: העברית קשה לקריאה, והציבור לא אֶכַּפֵּת לו. מכל מה שהציעו לציבור - לכתוב דגש באותיות בכ"פ, מפיק באות ה"א, חולם ושורוק באות וי"ו - שום דבר לא התקבל. ואינני יודע למה; אני רואה שבני דודינו הערכים כותבים נקודות מבחינות, והם נשארים חיים ואפילו עושים חיל.

אינני יודע אם אפשר ללחום את המלחמה הזאת, או שהיא מלחמה דוֹן-קישוטית מובהקת. אני חושש שההצעה שלפנינו היא כניעה לרוח הפסיכולוגית הזאת של הקהל, שהיא רוח מוטעית לחלוטין, להסכין עם המשך אי-ההבנה של הכתיבה העברית. אני חושב שאנחנו צריכים להשתדל להתנגד לזה ככל האפשר, ולא לעזור לקהל לעשות ערבוביה.

אבקש להוסיף דבר: אינני בקיא בערבית, ובכל זאת בטלויזיה אני קולט את הכתוביות בערבית יותר בקלות מאשר את העבריות. הרבה אותיות עבריות דומות זו לזו: יש ריבועים (בי"ת, ה"א, חי"ת, טי"ת, כ"ף, מ"ם סופית, סמ"ך, פ"א, תי"ו, הצירוף נו) וקווים (גימ"ל, וי"ו, זי"ן, יו"ד, נו"ן, נו"ן סופית). חוסר נקודות מבחינות מוסיף אי-בהירות.

מ' בראשר: אני רוצה לומר לך: היה לי מורה שהיה בארצות הברית ארבע שנים, חזר מארצות הברית, ולא ידע מילה אנגלית. שאלו אותו הכיצד? והוא ענה: שפה שכותבים כך והוגים אחרת, אני אינני רוצה ללמוד... אם כן, אל תאמר שהעברית היא השפה הקשה ביותר לקריאה.

גב"ע צרפתי: על זה יש לי תשובה. לבושתי, אני יודע את הכתיב האנגלי טוב יותר מן הניקוד העברי, והסיבה פשוטה: אני קורא הרבה, ולכן אני רואה את המילים כאילו הן כתובות לפניי. אני יודע אם סַיִל זה sail או sale. בעברית הניקוד איננו נכתב, וגם כשהוא נכתב העין אינה קולטת אותו, לכן גם אם הקורא למד אותו בילדותו בבית ספר הוא ממהר לשכוח אותו. לכן למעשה, עם כל הבעיות של האנגלית, ה־spelling האנגלי נלמד הרבה יותר בקלות מאשר הניקוד העברי.

א' פורת: אני תמה על מה שאמר הא' צרפתי, שהאנגלית נוחה לו יותר מן העברית. עליי להודות, לבושתי ולכלימתי, שבעברית פשוט תענוג: מבינים כל מילה כשקוראים. אין צורך בסימון קבוע של השורוק והחולם. כשצריך ניקוד עזר ישימו ניקוד. אם כתובות, למשל, שתי וי"וים רצופות, האחת מסמלת עיצור והשנייה תנועה, הייתי ממליץ לנקד את התנועה, זה הכול.

בעניין המילים לִוּוּ וּמְקוּוּוּוּ: הווי"ו הראשונה עומדת לעצמה ושתי האחרונות עומדות לעצמן, ולכן צריך לדעתי לכתוב כאן שלוש וי"וים: לוּוּ, מקוּוּוּוּ.

אני רוצה להמליץ לעשות את מה שקרוי 'כללי הבררה' לדרך האחת. את וי"ו התנועה אפשר לנקד ניקוד חלקי לפי השכל הישר. אם במקום מסוים, למשל, צריך להבדיל בין מדובר ובין מדובר וההקשר אינו מכריע, אפשר להוסיף חולם או קיבוץ, הכול לפי המתבקש. זה עניין של שכל ישר פשוט, ואין צורך לבלבל את העם, כי העם מבלבל ממילא. הרי כל בית הוצאה יש לו כתיב משלו, כל תלמיד באוניברסיטה יש לו כתיב משלו, כל פרופסור באוניברסיטה יש לו כתיב משלו וכל עיתונאי יש לו כתיב משלו. ואנחנו נבוא ונאמר לעם שיש לנו שתי דרכים, ולא אחת?! צריך שתהיה דרך פוסקנית אחת, ואין לבוא מלכתחילה עם שתי דרכים. אדם מתייחס כשהוא רואה את זה וחושב: מה זה? בשביל מה לי שתי דרכים?

א' חזן: מעשה באברך עם הארץ, שנבחן לרבנות וביקש סמיכה לרבנות. הוא לא ידע ונכשל בבחינה, ומי שבחן אותו לא רצה לתת לו סמיכה לרבנות. טען האיש: "מה אתה רוצה ממני? והלא יפתח בדורו כשמואל בדורו!" ענה לו הרב בפסוק: "וכי יפתח איש בור?"

ההבדל בין בור ובין בור הוא הבדל חשוב ומרכזי, ויש תועלת בסימון החולם והשורוק. טענו פה כי הניקוד מפריע לקריאה ואינו נוח. אינני יודע; זה דבר הטעון בדיקה. במקרה כזה ראוי לקבוע את סימון החולם והשורוק רק במקום שיש חשש לדרך משמעות. אבל ראוי לזכור כי המקרים של דר-משמעות כזאת הם רבים. ומכל מקום ההבחנה הזאת, שהיא בכל זאת הבחנה שיש בה עניין, איננה סותרת את כתיבת הווי"ו הכפולה. הכפלת הווי"ו שייכת לסוגיית מילוי הכתיב, וכידוע הלשון העברית הלכה ונתמלאה, עד שהגיעה לכתיב מלא דמלא במגילות מדבר יהודה. מילוי הכתיב עוזר לקריאה, ועל כן כדאי להכפיל כל וי"ו עיצורית. ראוי להפריד בין שאלת הווי"ו העיצורית הכפולה ובין שאלת סימון השורוק והחולם. כתיבת וי"ו עיצורית כפולה היא דבר נחוץ מאוד, בין שנסמן את השורוק והחולם דרך קבע בין שנסמן אותם רק במקרי ספק.

בעניין מילוי הכתיב הייתי אפילו מרחיק לכת, ומבקש לשקול אפשרות להתיר את היו"ד גם במילים כמו מנהל. הגיע הזמן לא לחשוש מן היו"ד הזאת, אף על פי שהיא מנוגדת לכללי הניקוד; הלוא בין כך ובין כך אנחנו מבחינים בין הכתיב המנוקד, לבין הכתיב הלא מנוקד. המילה מנהל כתובה כמעט בכל מקום בכתיב מלא, מינהל, גם בפרסומים המדעיים ביותר, חוץ מפרסומים היוצאים מתחת ידי האקדמיה. המילים מילה ומינהל כתובות בכתיב מלא אפילו בהוצאות הנוהגות לנקד ניקוד חלקי, כגון בהוצאת מאגנס.

מ' בראש: אין אנחנו עוסקים עתה בשאלת מילוי הכתיב בכללותה. אנחנו עוסקים בשאלה מוגדרת.

י' בלאו: נדמה לי שכולנו מסכימים שביין שני הכללים, הכלל הטוב יותר הוא זה שאיננו משתמש באותן חמש הנקודות. אני מודה שעד שהא' פורת דיבר לא העזתי להציע את ההצעה שהוא הציע. רציתי כי תחילה יקבעו את הכלל הזה כדרך המלך, ורק

אחר כך רציתי להמליץ על ניקוד חלקי וביטול גמור של 'כלל שבע הנקודות'. אחרי ששמעתי את הצעת הא' פורת אני מצטרף לדבריו ומציע לעשות את שני הצעדים בבת אחת.

מ' בר-אשר: אפשר גם לתת לכלל הזה לרעות עד שיסתאב.

י' מנצור: הכפלת וי"ו עיצורית היא המנהג הרגיל היום, ועל כן גם אני משבח את הוועדה המציעה להכפיל את הווי"ו העיצורית. אבל לא צריך לעבור כאן לקיצוניות שנייה, ולקבוע שתנועות ו ו־u ייכתבו בווי"ו בלא ניקוד. אני מציע להמליץ על ניקוד עזר של חולם ושורוק, ולנסח כך: "תנועות ו ו־u ייכתבו בווי"ו, ורצוי לנקדה בחולם או בשורוק אם ניתן הדבר, בייחוד במקום שיש חשש לדור-משמעות".

אשר לניקוד החלקי, נראה לי כי הוא הפתרון הטוב ביותר לשיפור הכתיב. אני עצמי הערתי על כך לפני שנים רבות. אלא שיש לקבוע כללים ברורים יותר. למשל, נאמר כאן כי מומלץ לסמן את נקודת ההבחן של השי"ן השמאלית. לדעתי יש לחייב לסמן נקודה זו ולא להסתפק בהמלצה בלבד. השי"ן היא למעשה עיצור בפני עצמו, והכרח להבחין בינה ובין שי"ן. יוחלט אפוא כי כל שי"ן תסומן בנקודה משמאל, ואילו שי"ן לא תסומן בשום נקודה, וכך נוסיף בהירות בלא קושי גדול. היום אין קושי טכני לסמן את הנקודה הזאת.

אשר למפיק, אני שמח לראות שהרבה עיתונים החלו להשתמש במפיק, וזה באמת מועיל הרבה. אלא שכאן לא הייתי קובע חובה לסמן בכל מקום, אלא רק במקרים של חשש לטעות. לגבי סימון הדגש באותיות בכ"פ, יש להבדיל כמוכח בין דגש קל לדגש חזק. בדרך כלל אין צורך לסמן דגש קל, פרט למקרים שהסימון עשוי לעזור. אפשר להוסיף עוד כמה הצעות לניקוד חלקי: יו"ד עיצורית בסוף המילה נכתבת לפי כללי האקדמיה ביו"ד כפולה, כגון אליי ועליי. הכתיב הזה אינו מקובל בציבור...

קריאה: הכתיב הזה מקובל ברוב העיתונים!

י' מנצור: יש רבים שאינם נוהגים כך, ואני מציע לסמן פתח במקום להכפיל את הו"ו.

ש' מורג: אני רוצה לתמוך בהחלט בדבריו של הא' פורת שתבע לקבוע דרך אחת של כתיב לא מנוקד, ואוסיף כמה נימוקים לכך.

ראשית, אנחנו ארץ קולטת עלייה. שתי דרכי כתיב אינן מקילות על העולים, אלא מקשות עליהם. שנית, כותבי ספרים ומאמרים נתקלים בבעיות שמעלים אותן עורכי לשון ומתקינים. העורכים צמודים להחלטות של גוף שאין הם מכירים את עקרונותיו. אתה כותב קלאסי באל"ף, והם מוחקים (זאת החלטת האקדמיה, אני יודע, אבל היא מקשה מאוד על הכתיב). אתה מחזיר את האל"ף בהגהה הראשונה, והוא שב ונעלם בהגהה השנייה...

אשר לשימוש בניקוד: הרי יש לנו מערכת של ניקוד; אם אדם רוצה להוסיף את החולם במילה בור, מי אוסר עליו את הדבר הזה? אם הוא רוצה לנקד את הה"א בסגול במילה הקשר כדי להבחין בין הקשר והקשר במשפט שהוא נזקק לו, יעשה זאת. אין אנחנו גונזים את הניקוד, ועל כן אין האקדמיה זקוקה להחליט בעניין הזה. במילים כגון מנהל, הציבור מקדים אותנו. העיתונות כותבת היום מינהל, כגון מינהל מקרקעי ישראל. החיים עושים את שלהם, ודרושה הבחנה בין מנהל ומנהל.

מ' בר-אשר: אני רוצה להזכיר שאיננו מקיימים פה דיון מקיף על כללי הכתיב. יש לנו שאלה מוגדרת, ואנחנו דנים בה.

לדעתי, חלק מהכישלון של כל עניין הכתיב נובע מן העובדה שמשרד החינוך לא ביצע מעולם את כללי האקדמיה. לו היו מלמדים את הכללים עשרים שנה, הרבה מן השאלות הללו לא היו נשאלות. יש סוגיות בלשון שהן הרבה יותר סבוכות, וכיוון שלמדו אותן, אנשים מקבלים אותן. יש גם דברי הבל שלימדו אותם ונתקבלו.

ש' בהט: אני אגיד דבר מרחיק לכת. לא זו בלבד שאני חושבת ששתי שיטות של כתיב חסר ניקוד הן דבר שהציבור אינו יכול לעמוד בו; גם ההפרדה בין כתיב מנוקד וכתיב חסר ניקוד היא בהחלט מקשה. למעשה יש לנו שלוש שיטות כתיב, ואינני רואה מניעה ליצור מכל השיטות האלה שיטה אחת בלבד. אם המטרה הסופית היא להגיע לשיטה אחת של כתיב, נוכל בנקל להחליט גם על הפרט הזה, שכותבים וי"ו בשביל לציין o ו-u, ווי"ו כפולה בשביל העיצור. מותר כמובן להוסיף את נקודות החולם והשורוק, כפי שאפשר לנקד כל אות ניקוד חלקי למען הבהירות.

לא פעם שואלים אותי מן הטלוויזיה כיצד לנהוג כשיש מילה אחת יחידה, כגון בכותרת, ויש בה וי"ו עיצורית: האם לכתוב וי"ו כפולה, או שמא צריך ללכת לפי 'הכתיב המומלץ' ולכתוב וי"ו יחידה. אם תכתב וי"ו יחידה הקריאה עלולה להיות דר-משמעית, שהרי הקורא אינו יכול לדעת באיזו שיטת כתיב בחר הכותב.

אני חושבת שעלינו להרחיק לכת קצת ולראות את הנולד: אם ננקוט שיטה אחת בכתיב, נקל מאוד מאוד את החיים שלנו. זאת ועוד: כמורה אני רוצה לומר, שאז יהיו כללי הניקוד קלים יותר ללימוד, ויש לי ניסיון בהוראת כללי הכתיב. אין צורך ללמד לא על תנועה ארוכה, ולא על תנועה קצרה. צריך ללמד את הדברים המעשיים שאפשר ללמד אותם.

מ' בר-אשר: הדרך משלוש דרכים לדרך אחת עוברת דרך שתיים. עכשיו אנחנו הולכים משלוש דרכים לשתיים. הצעתו של הא' אורנן שתוקם ועדת כתיב עומדת על הפרק. השאלה היא אם צריך להקים פרלמנט של חמישה אנשים, או ללכת בדרך אחרת. אני מתכוון להביא הצעה בעניין זה למליאה בשלב מאוחר יותר.

א' אבנר: קודם כול אני רוצה להסכים לדבר אחד שאמר הא' אורנן, והוא שהגיע הזמן לרפורמה מקפת בכתיב, והדבר צריך לעלות על סדר יומנו. זה לא ייעשה ביום אחד. הנשיא אמר שהוא יביא הצעה, מה טוב. אני מוכן לתמוך בכל הצעה לתיקון

הכתיב, ובלבד שיהיו לה שתי תכונות. האחת, כדי לכתוב כתיב חסר ניקוד, לא יצטרך אדם לדעת תחילה איך לנקד. התנאי האחר הוא, להגיע לכתוב שאולי לא יהיה חד-משמעי מבחינת ההיגוי - ברוב השפות זה לא כך - אבל יהיה לפחות חד-משמעי במובן זה שהוא לא יניח לכותב ולקורא ברה בין שני דרכים.

אבל מכאן ואילך אני חלוק עליו, מכיוון שאינני מוכן שהטוב ביותר ייעשה לאויבו של הטוב. אנו באים כעת לבטל את כפל האפשרויות של כתיבה. זאת איננה דרך להכניס בדלת האחורית רפורמה של הכתיב, אלא פשוט הכרה במה שמצוי. חוץ מכמה מתמיהים, אין איש נזקק ל'כתיב המומלץ', והגיע הזמן להיפרד ממנו לגמרי, בתור מערכת.

קיימת כמובן האפשרות של ניקוד חלקי, כל זמן שלא הגענו לשיטה המאפשרת לוותר גם עליו. אינני יודע, אולי יידרשו עוד דורות כדי להגיע לשיטה כזאת. בינתיים אפשרות הניקוד החלקי קיימת ועומדת.

ז' בן-חיים: אני מצטרף לדברים שאמרו הא' אבנר ואורנן על הכתיב הרצוי, שיהיה חד-משמעי. אבל צריך לזכור שכבר בשנות השישים עלתה הצעה לשינוי הכתיב ולסימון מלא של התנועות שלא באמצעות הניקוד. ברגע שהוצעה ההצעה הזאת היא עוררה רעש גדול בציבור. כתבו שאנחנו מכניסים לגיונרים רומיים לעברית... צריך להתחשב במציאות. אני חרד מפתיחת הוויכוח על הכתיב מחדש. עשרים ושמונה שנים התווכחו ולא הגיעו לתוצאה ראויה.

יש דבר נוסף בהצעה שלפנינו, והוא הצד הפורמלי. ההחלטה המוצעת כאן היא בהחלט שינוי של ההחלטה הקודמת, והיא טעונה לא רק הסכמה של המליאה, אלא גם אישור של שר החינוך. אין זה בטוח שהשר יסכים להחלטה האקדמיה, וכבר היו דברים מעולם.

מוטב להתעלם מכל העניין. כל מה שמוצע כאן מותר על פי הכללים הקיימים. יש שתי דרכים של כתיב, והאקדמיה יכולה לבחור באחת מן הדרכים, בדיוק כמו כל אדם אחר. גם המזכירות המדעית של האקדמיה יכולה להנחות את הציבור לכתוב בלי נקודות החולם והשורק.

חמש עשרה שנים כתבה האקדמיה בדיוק כמו המוצע כאן. אם ייפתח הוויכוח מחדש, אני יכול לשער על פי ניסיוני שלא ייאמר דבר שלא נאמר קודם. לפי המושגים שלי, האקדמיה אינה מועדון ויכוחים של בלשנים וגם לא מועדון של היסטוריונים. האקדמיה צריכה לקבל החלטות. כל ההצעה של כללי הבררה באה לעולם מפני שלא הצליחו להגיע להחלטה, ופנו לכיוון של פשרה.

ש' אירמאי: אני זוכר את הישיבה בשנות השישים שהאקדמיה אישרה בה לבסוף את ההחלטה משנות הארבעים. היינו שני מחנות, וברוב לא גדול נתקבל מה שנתקבל. הציבור איננו שבע רצון ממה שהוחלט.

אני חושב שחלו מאז תמורות מרחיקות לכת באוכלוסייה, גם במספר וגם בהרכב, והגיע הזמן לדון מחדש בבעיה חולה זו. זאת מחלה! בגלל הכללים האלה הציבור אינו יודע לקרוא ואינו יודע לכתוב. אני רואה את זה בכל הדור הצעיר: גם אצל סטודנטים וגם אצל ילדים ובני נוער.

אני חושב שהכרחי לדון מחדש בשיפור הכתיב, ולשקול הצעות כגון הוספת יו"ד בהברה מלעילית. בעיקר רציתי לציין עניין אחד: בשנות השלושים או הארבעים נערך מחקר על השפה העברית. מר לוי, שהיה אז כמדומני מנהל בית המדרש למורים ע"ש לוינסקי, בדק את ההבדלים בין קריאה מנוקדת וקריאה לא מנוקדת. הוא מצא באופן ברור ומובהק, כי הקוראים טקסט מנוקד עושים יותר טעויות קריאה מאשר בטקסט לא מנוקד. הממצא הזה הפתיע אותי, והוא הסביר כי העין הקוראת טקסט עוברת על השליש העליון של האותיות. כאשר הטקסט מנוקד, וחלק ניכר מהניקוד הוא מתחת לשורה, במקום שהעין תנוע בקו ישר היא נעה בזגזג, וכתוצאה מזה היא מתעייפת ולכן טועים יותר.

לוי המליץ אפוא לשנות את צורת האותיות, כך שחלקן העליון לא יהיה מורכב מקטעים אופקיים המעייפים מאוד את העין: לעגל את האותיות ולהימנע ככל האפשר מניקוד תחת.

ע' אורנן: רציתי להעיר על מה שנאמר כאן שהניקוד הוא מכביד: אני מסכים לזה. אני מכיר את המאמר הזה של יעקב לוי. הוא כל כך מבוסס שאי אפשר בכלל לערער עליו.

יש שתי אותיות בכתב הלטיני, j ו- i, שמסמנים נקודה עליהן, וזה דבר שמוסיף, זה לא גורע מיכולת הקריאה. זה לא דבר מסובך, לעשות אפילו את השורוק, לא באמצע האות, אלא קצת יותר גבוה, אבל מן הצד השני של ראש האות; זה רק יוסיף ולא יגרע. לפני שנצביע, אני רוצה לומר שהנשיא אמר קודם שתוקם ועדה לטיפול כולל בענייני הכתיב. אני מבקש שזה יהיה חלק מההחלטה שתתקבל היום.

מ' בר-אשר: אין צורך לקבל החלטה שתוקם ועדה. הדבר הזה ברור לחלוטין. אני חבר ועדת הדקדוק, והודעתי שם שקיימת ועומדת התביעה לדיון יסודי בענייני הכתיב. ועדת הדקדוק דנה הרבה זמן בשאלות הכתיב, וצריך להמשיך ולדון בהן בצורה שיטתית. בקרוב ייבחר סגן הנשיא, ואנחנו נוכל גם לחלק את התפקידים בינינו.

א' דותן: גם כשהתקבלה ההחלטה על הכתיב בשנות השישים, הוחלט שתוקם ועדת כתיב מלווה.

מ' בר-אשר: ניגש אפוא להצבעה, ואני מבקש מן המזכיר המדעי להבהיר בדיוק על מה אנחנו מצביעים.

ג' בירנבאום: הצעת הוועדה היא שדרך המלך של הכתיבה העברית בכתיב חסר ניקוד היא שאין מסמנים את נקודות החולם והשורוק ומכפילים את הווי"ו העיצורית. אם יש חשש לדר-משמעות אפשר להוסיף ניקוד עזר. הא' בלאו הציע שלא נזכיר את ניקוד העזר, שהוא דבר ברור מאליו.

ע' אורנן: אני מציע לוותר על הביטוי "דרך המלך".

ג' בירנבאום: בכללי הכתיב לא ידובר על "דרך המלך". בסעיף המדובר על וי"ו עיצורית ייאמר כי וי"ו עיצורית תיכתב בשתי וי"וים, באותם התנאים הכתובים עכשיו בתנאי הבררה.

א' שפירא: אי אפשר להצביע כאן על חוקי הכתיב לכל פרטיהם, ולא זו השאלה העומדת כאן לדיון. הדבר העומד להצבעה הוא מעמדם של כללי הבררה כפי שהם, ככתבם וכלשונם. אם ניכנס פה לפרטים יתגלו אחר כך סתירות וספקות שאי אפשר לראות אותם עכשיו.

י' בלאו: המליאה רשאית להצביע בכל אופן שתראה לנכון, ועל כן יש גם האפשרות הפשוטה שהוצעה כאן, להצביע שווי"ו עיצורית תיכתב בשתי וי"וים.

מ' בראשור: קודם הוזכר הצורך לעסוק גם בשאר האותיות, ולא רק בווי"ו.

ג' בירנבאום: אפשר לומר כי כל חובה של ניקוד בטלה מעכשיו. עד עכשיו הייתה חובה לנקד במקומות מסוימים; מעכשיו לא תהיה חובה כזאת.

מ' בראשור: אינני רוצה שיהיה פה מחטף. הדיון התמקד בעיקר בסוגיית הווי"ו החלומה והווי"ו השרוקה. פה ושם הזכיר מישהו את השי"ן ואת השי"ן. באותיות אחרות כמעט לא דנו. אני לתומי הבנתי שעיקר הבעיה בכללי הניקוד הללו נוגעת לחולם ולשורוק, ואילו באותיות אחרות הבעיה סבוכה פחות, ועל כן הדיון נמשך והתמקד יותר באותיות הללו.

יש אפוא הצעה להתנתק מהכללים המומלצים כולם, ויש הצעה להתמקד בווי"ו לבדה. אני מציע שנצביע על כללי הבררה כולם, כפי שהדבר הובא בכתב וכפי שהדבר הובן, גם אם לא דנו בו בפירוט יתר. בהצעה שלפניכם נאמר כי "התברר שהדפסת שבע הנקודות" גורמת לקשיים. הרי מדברים פה בפירוש על שבע הנקודות. איש איננו אומר שמבטלים את זה, אלא מסיטים את העיקר ממקום אחד למקום אחר. מעתה ואילך אין חובה להשתמש בנקודות. הדרך שאין בה שימוש בנקודות תהיה עכשיו לדרך העיקרית.

י' ייבין: נכון שהניסוח הכתוב של ההצעה מתייחס בעיקר לווי"ו, וגם רוב האנשים שדיברו עד עכשיו התייחסו בעיקר לווי"ו. אבל אחד הנימוקים שרוב הדוברים העלו הוא שלא תהיינה שתי שיטות כתיב ואפשרות לבחור ביניהן. אם נבטל את הווי"ו אבל נשאיר את השי"ן ואת בכ"פ הדגושות, תהיינה שוב שתי שיטות, אלא שהשיטה השנייה תהיה מצומצמת יותר. ואם כך מה הרווחנו?

גביע צרפתי: צריכים לבדוק את כללי הכתיב סעיף אחר סעיף, וההצבעה שלנו צריכה להתייחס אליהם: סעיף מסוים בטל, ובמקומו בא סעיף זה וכו'.

א' פורת: אני חושב שאמרתי קודם בפירוש שצריך לבטל את השיטה הקודמת ולאמץ את הדרך האחת שבשיטה הקודמת הייתה קרויה 'כללי הבררה'.

א' אבנר: בהמשך לדבריו של הא' פורת, וכדי לחדד את העניין, אני מציע הצעה לסדר: קודם נצביע על הצעת הוועדה, ואחר כך נצביע במפורש על ביטול הניקוד של שאר חמש הנקודות. האפשרות לניקוד חלקי קיימת כמובן תמיד. איש אינו יכול לבטל אותה, ואין צורך להזכיר את זה בכלל.

א' דותן: אי אפשר לחלוק בשאלה מה הייתה הצעת הוועדה. הצעת הוועדה הייתה ברורה מאוד: להמיר את כללי הבררה בכללים העיקריים. אפשר להתנגד לה, אך לא לשנות את תוכנה. נכון שחברים אחדים נכנסו לפרטים והציעו הצעות לגבי כללים מסוימים. אבל העובדה שעלו דברים כאלה איננה מבטלת את הצעת הוועדה. על הצעת הוועדה צריך לדון כמות שהיא: החלפת כל מערכת הכללים האחת במערכת הכללים האחרת.

ש' אירמאי: אני לא אוכל להצביע על הצעה שאיננה מפורשת. אני מבקש שההצעה המתוקנת תיכתב, ואני אצביע על נוסח שידוע לי, ולא על דבר כללי.

ע' עוז: הא' אירמאי כמעט הוציא מילים מפני. אני חושב שהעניין ברור, אבל הניסוח לא ברור. אולי אפשר לבקש הפסקה של שתיים או שלוש דקות לנסח את הצעת הוועדה כך שכולנו נבין אותה, ואז נצביע.

ש' מורג: אני חושב שעלינו להיות כנים כלפי עצמנו. נמצאים כאן כמה חברים שלא שמו לב לעובדה שאנחנו מתייחסים לכלל כללי הבררה, וזאת בגלל הניסוח של הצעת הוועדה. בהצעה נאמר כך: "הוצע אפוא לשנות את כללי הכתיב, ולקבוע את כללי הבררה כדרך המלך. תנועות וּ וֵ ייכתבו בווי"ו בלא ניקוד" וכו'. אין כל רע בדבר אם נצביע היום על עניין הווי"ו, ונצביע בישיבה אחרת על הכללים האחרים.

מ' בריאשר: הטענה היא טענה, ובכל זאת יש קושי אחד: אנחנו עלולים למצוא את עצמנו עם ארבע מערכות של כללים. אינני יודע מתי תתקיים הישיבה הבאה. תמיד יש איזו רתיעה כשבאים להחליט. פתאום מתעורר ספק בנוגע למילה או לדגש. אני חושב שהדברים כרגע מבוררים ואפשר לגשת להצבעה.

ז' בן-חיים: כל הדברים שנאמרו יסוכמו בפרוטוקול, ובישיבה הבאה נוכל לגשת מיד להצבעה, בלא ויכוח. בצורה שהדברים נאמרו היום אני בטוח שחלק מן החברים לא הבין את כל הטיעונים שנשמעו. אם הדברים ייכתבו בצורה מסודרת והחברים יקראו אותם בנחת, נוכל לגשת להצבעה כשהשיקולים לכאן ולכאן ברורים יותר לחברים.

מ' בריאשר: אני בכל זאת עומד על דעתי לקיים את ההצבעה עכשיו. יור ועדת הדקדוק נמצא כאן, וכמעט כל חברי הוועדה יושבים כאן. הם ינסחו עבורנו את הדברים בצורה בהירה יותר.

ג' בירנבאום: הניסוח שעליו תהיה ההצבעה יהיה כך: מה שכונה בכללים הקיימים "כללי הבררה" הופך לדרך הראשית של הכתיב חסר הניקוד. כלומר, אין חובה לנקד וי"ו חלומה ווי"ו שרוקה; אין חובה לנקד בי"ת דגושה, כ"ף דגושה ופ"א דגושה; אין חובה לנקד שי"ן שמאלית; וי"ו עיצורית תוכפל בכתיבה; אין חובה לסמן מפיק בה"א.

הצבעה

בעד הנוסח המוצע - 17

נגד - 4

ההצעה התקבלה.

ד. כתיב מְלָה, נְתַנּוּ

מ' בראש: משנתקבלה החלטת הוועדה, אנחנו ניגשים לדון במילה בודדת, המילה מְלָה. אם יש פה מוהלים שרוצים לדבר על המילה הזאת הם מוזמנים לדבר...

ג' בירנבאום: אני מקווה שהניסוח כאן ברור. הוועדה חשבה שהגיע הזמן לבטל את החריג המוזר הקובע שיש לכתוב מְלָה בכתיב חסר, ומדוע? כדי שלא לערבב בין מילה שהיא word לבין מילה שהיא circumcision. אין כל כך הרבה הקשרים שבהם אדם יבלבל בין שני אלה. לכן מוצע לבטל את הכלל הזה, וגם מילה שהיא word תיכתב ביו"ד.

י' רצהבי: אלו שתי מילים שונות, משתי גזרות שונות. כל הדורות כתבו מלה בכתיב חסר. אני חושש שהגורם לערבוביה הוא ההיגוי הקלוקל של הדגש. מי שהוגה כשורה מבחין בין מְלָה ובין מִלָּה.

א' חזן: כבר הבעתי קודם את דעתי שכל מילוי של כתיב העוזר לקריאה הוא רצוי. גם מְלָה כתובה ביו"ד בהרבה כתיבי יד. כל מילוי של כתיב - יבורך.

א' דותן: אני תומך בהצעת הוועדה, אף שיש כאן בעיה. שלא כמו בסוגיה הקודמת, מְלָה בהוראת word אכן נכתבת פעמים הרבה בכתיב חסר יו"ד. כך מקובל לא רק בלשוננו ובלשוננו לעם הנוהגים על פי כללי האקדמיה, אלא גם בכתיבי עת ובספרים אחרים. זה נתקבל למדי. גם אני רגיל לכתוב כך, וקשה לשנות הרגלים. אבל לא פעם נתקלתי בקושי הזה, של מלה ומילית, שלעתיים זה היינו הך. מילון גזור ממלה, אבל מוכנו אחר, אבל מילית קרובה מאוד גם במוכנה, וקשה מאוד לקבל את הכתיב השונה. לכן אף שרבים רגילים לנהוג כך, ואני עצמי רגיל לנהוג כך, אני חושב שבעניין הזה צריך לקבל את הצעת הוועדה, להאחיד את הכתיב ולהוסיף את היו"ד גם במְלָה.

א' מגד: אני אומר שמוטב שנשאיר את המילה בלא יו"ד. קודם כול מפני הכלל "אחרי רבים להטות", והלוא הכתיב מלה התקבל אפילו בעיתונות. שנית, למה לנו

להוסיף עוד יו"דים למיליון היו"דים שיש לנו. הלוא העיתונות משתוללת בעניין היו"ד, וכותבת אפילו ניזכרתי. עורכי ידיעות אחרונות הם חסידים גדולים של היו"ד, עד שזה פוגם בעין, בחושים.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה לכתוב מְלָה ביו"ד - 13
נגד - 5

ההצעה התקבלה.

מ' בראש: אנחנו מגיעים עכשיו לפעלים כגון **נָתַנּוּ**, וכגון **כָּפְּתִי**. החלטת הוועדה היא כך:

פעלים כגון **כָּפְּתִי**, **שָׁבַתְי**, **נָתַנּוּ**, **הִתְחַנְּנּוּ**, שלי הפועל שלהם זהה לעיצור הראשון בסופית העבר, מומלץ לכתבם בכתב חסר הניקוד בהכפלת אותה האות (כפתתי, שבתתי, נתננו, התחנננו).

אין הדברים אמורים במקרה שהכפלה כזאת תיצור רצף של שלוש אותיות זהות. משום כך כותבים: [אנחנו] **תכננו** (ולא **תכנננו**) **התבוננו** (ולא **התבונננו**), **התלוננו** (ולא **התלונננו**); [אתה/את] **סיתת**, **צותת**, **כיתת**, **אותת** (ולא **סיתתת**, **צותתת**, **כיתתת**, **אותתת**).

אני רוצה להזכיר את מורנו ורבונו ניסן ברגרין שדן בסוגיה הזאת בפירוט ובהבאת הרבה נתונים מכתבי יד ומן הספרות. יש להזכיר שלא רק שכותבים שתי נוי"נים אלא גם מממשים אותן בהגייה. אני אפילו שמעתי שמחזירים על זה בתפילה: שליח הציבור אמר **נְשַׁעֲנּוּ**, ותיקנו אותו **נְשַׁעֲנּוּ** (הנו"ן השנייה בשווא נע!).

ש' בהט: רציתי להעיר שכולנו יודעים שיש עירוב גורות במקורות. אם נלך בדרך הזאת עד הסוף, אין לנו להוציא מן הכלל מקרים של שלוש נוי"נים.

י' מנצור: אני מבין שאין הכוונה לשנות את המילה כשהיא מנוקדת, וזאת אומרת ששוב ניצור פה שתי שיטות כתיב. לא די שיש לנו בתנועות כתיב חסר בניקוד וכתב מלא בלא ניקוד; גם מילה כגון **נָתַנּוּ** תיכתב בנו"ן אחת כשהיא מנוקדת ובשתי נוי"נים בכתב חסר ניקוד. אינני חושב שזה רצוי כל כך. אני בעד ניקוד חלקי והוספת פתח במקרים כאלה.

א' דותן: אני מסכים להצעת הוועדה.

מ' בראש: מה קרה לך היום? אתה מסכים לכל ההצעות. זה יופיע בפרוטוקול!

א' דותן: מה קרה לוועדה? אני סברתי לתומי שיש החלטה כזאת מימים ימימה. אינני יודע ממתן, אבל נדמה לי שהיא החלטה ישנה מאוד. אם באים לחזור ולאשר אותה, מה טוב.

לעניין שלוש נ"נים, יש מקרה כזה גם במקרא: חֲנָנִי (תהילים ט, יד). זה אינו מפריע לעין והוא קיים בלשון העברית. אינני יודע מדוע אנחנו צריכים לחשוש מזה. אני מציע להצביע פעמיים: תחילה על העיקרון הכללי ואחר כך על המקרה שנוצר בו רצף שלוש נ"נים.

מ' בר-אשר: ברור שבמקרא מילה כמו רַנַּנְת (איוב כ, ה) ורַנַּנְת הן בעצם שתי חלופות של עניין אחד.

א' דותן: נכון, גם חֲנָנִי בא במקום חָנָנִי בדגש.

א' פורת: הכלל הזה קצת לא נוח לי, מפני שהוא עלול להשפיע על ההגייה. אם יכתבו שתי נ"נים או שתי תי"וים יקראו את האות הראשונה בשווא נע. נכון שיש המדברים כך, אבל לא כדאי להשפיע על ההגייה באמצעות הכתיב. ובכלל, המקרים האלה נדירים למדי.

ע' אורנן: אני תומך לחלוטין במה שאמר הא' פורת, ולזה התכוונתי. זאת החלטה שיש לה השלכות הרבה מעבר לכתיב, ואין היא דומה לשאלת הכתיב של מילה. אנחנו אקדמיה של לשון מדוברת; איננו עוסקים בטקסטים כתובים בלבד. אנחנו צריכים לתת דעתנו לשאלה איך אנשים יקראו את המילה. כאן יש כלל ברור מאוד: שתי אותיות זהות שאין ביניהן תנועה, מכניסים ביניהן שווא נע. אנחנו הולכים ומתערבים בדיבור. יש לי שאלה פשוטה מאוד: לפני רבע שעה בערך החלטנו שבמקרים של ספק אפשר להוסיף ניקוד חלקי. הרי זה מקרה מובהק שראוי להשתמש בו בניקוד חלקי, ואין צורך להכפיל את האות. אני מציע שלא לקבל את הצעת הוועדה.

מ' בר-אשר: לאמתו של דבר, הבסיס לשאלה שאנו דנים בה הוא ביטול הכפלת העיצורים בעברית החדשה. לפעמים אני שומע דו-שיח של חירשים בין חכם ספרדי לחכם אשכנזי, שאינם מבינים זה את זה בגלל סוגיית ההכפלה. אם בדרך הזאת יש אפשרות להחזיר את ההכפלה, אני תומך בזה. ברגע שבמקום לומר natanu יאמרו natanenu, החזרנו את הנו"ן האטימולוגית למקומה. ואין זה מהלך מלאכותי לגמרי, זה קרה גם בדיבור הטבעי בלשון אצל מי שמבטא רַנַּנְת וְנָשְׁעָנָנִי בנו"ן בשווא נע.

א' שפירא: אני רוצה לחזור על דברי אורנן. בעברית כפי שנמסרה לנו, עיצור דגוש איננו פגישה מקרית של שני עיצורים שווים: פְּפֹת משי אינן פְּפֹת משי ורְבֹת תפוזים אינן רְבֹת תפוזים. עיצור דגוש הוא מהות לעצמה, וגם בערבית כך: במילה *الله* הלמ"ד הראשונה מסומנת כלא-הגויה והשנייה דגושה, כמו בִּשְׁשֶׁכְּר העברית. אפשר להחליט היום לשנות את העברית: להגות natanenu ולכתוב בשתי נ"נים. אבל אי אפשר לסמן עיצור דגוש בשתי אותיות שוות. גם כאשר הדגש נוצר מפגישה מקרית של שני עיצורים זהים, ברמת הביצוע נוצר פה עיצור דגוש ולא שני עיצורים בזה אחר זה.

מ' בראשון: אבל הדגש מחמת המשקל והדגש המשלים נפגשים ביחד, בסופו של דבר!

א' דותן: הַנְּנִי וְהַנּוֹ שייכים לאותה מערכת נטייה. גוף ראשון נכתב בשתי נוסחים וגוף שלישי נכתב בנו"ן אחת, מפני שכך הכתיב במקרא.

י' בלאו: ההחלטה שלפנינו היא החלטת כתיב, ואיננה החלטה על המבטא. המבטא קיים כמהות עצמאית, ואנשים מבטאים בדרך כלל כפי שהם מבטאים. מבחינת הכתיב, אם נכתוב כרתי, ובמיוחד אם נכתוב נתנו בנו"ן אחת, המשמעות לא תהיה ברורה לקורא.

הרשו לי להגיד כמה מילים על המבטא. המבטא כשלעצמו היה שונה בתקופות שונות של העברית. שלד העיצורים מורה שהיו תקופות של העברית שמילה כגון עִמְמִי בוטאה בדרך שונה מאשר עִמִּי. היו תקופות אחרות בעברית שבהן לא היה כל הבדל בין שתי הצורות. הייתה גם תקופה שלישית, שביטאו אחר המ"ם תנועה שסומנה בחטף פתח, ויש דבר דומה לזה במנדאית: דווקא כשיש עיצורים שווים מופיע ביניהם אל"ף. אפשר אפוא לומר שכל האפשרויות היו קיימות בעברית. זהו הצד המדעי של הדברים. אשר לקשר בין המבטא ובין הכתיב, נדמה לי שקשר כזה איננו קיים. דווקא מפני שמדובר בשפה מדוברת ולא בשפה מלאכותית, הרי כל דובר יבטא את המילה כהרגלו, karati או karateti, בין שנכתוב כרתי בין שנכתוב כרתתי.

א' מגד: אני נוקט אותו כלל שנקטתי בעניין מילה: לא כל המרבה הרי זה משובח, אלא כל הממעט.

יש פה עניין עקרוני: אם נכשיר את נתנו בשתי נוסחים, הדבר הזה יתקבל בקלות, מפני שהוא מתאים ללשון הילדים, ואחר כך יגידו גם נתנתי, כמו בלשון הילדים. השאלה היא אם אנחנו כאקדמיה מוכנים לוותר על דקויות, ופונים לקווים גסים. קל מאוד ללכת לקווים גסים בכתיב, וזה יתקבל. אבל אם אפשר להחזיק בדקויות כדאי לעשות זאת, מפני שיש בכך גם הדרכה כלשהי.

נכון שאין מבדילים בביטוי בדרך כלל בין עיצור בודד לעיצור כפול, אבל אולי על ידי זה יהיו אנשים שכן יבדילו, וכן ידגישו את הנו"ן הכפולה בדגש חזק. הוא הדין גם להגיית הקו"ף והכ"ף. במבטא היום אין ביניהם הבדל, אבל בכל זאת אנחנו שומרים על ההבחנה, ואולי אפילו יחזרו פעם להבחנה במבטא. כדאי לאקדמיה לשמר את הדברים האלה, בייחוד כשהם אינם מזיקים בכלל.

א' אבנר: אני בעד זה שנעלה היום לדיון את שאלת הכתיב בהיקף רחב, אבל אינני מציע להעלות היום את שאלת המבטא. לא אפרט כאן את הסיבות, משום שהן בעיקרן לא לשוניות אלא חברתיות. כולנו יודעים שיש החלטות מחייבות בענייני המבטא, שנשארו בגדר אות מתה.

מעניין שגם מוסד לא אקדמי כמו רשות השידור, אף על פי שהוא נוהג סובלנות בסטיות ממה שהוחלט ונקבע כמבטא המופתי, נרתע מלשנות את ההחלטות עצמן. המבטא התגבש כדרך שהתגבש. כאן יש הצעה העוסקת רק בכתיב, ואינני מציע להחליט על הכתיב לאור סטייה זו או אחרת במבטא, בין שתתקיים ובין שלא תתקיים.

ש' מורג: אינני יודע אם כל חברי האקדמיה נתנו את דעתם על חומרת העניין: המחוקק, כלומר אנחנו, מתערב בכללי ההגייה הקלטיים, שלפחות חלק מהעם שומר עליהם בקריאתו, גם אם לא תמיד בדיבורו.

אסור לנו לעשות זאת. יימצאו בקרב הציבור שלנו אנשים שיראו בכתיב כרתתי שגיאה, ואנחנו מעמידים את עצמנו מעליהם ואומרים להם "כתבו בניגוד למה שכתוב במקורות".

מ' בראש: אילו מקורות, המקרא?

ש' מורג: גם המקרא וגם המקורות הקלטיים הקובעים את הניקוד. זוהי הצורה בדרך כלל, וחריג אחד איננו משנה את התמונה.

אני רואה בעניין הזה תקדים, שחשיבותו היא הרבה למעלה מן העניין הנדון, ולכן אנחנו צריכים לתת את דעתנו היטב היטב לעניין הזה. אנחנו חיים בעולם שבו הכתיב והמבטא אינם זהים זה לזה, אבל הם משמשים בכפיפה אחת. זאת עובדה.

ז' בן-חיים: אני שמח מאוד על הצעת הוועדה. זאת הצעה טבעית, טובה ואף מצוינת, והלוואי ואפשר היה להרחיב אותה לכל דגש חזק, ולא רק למפגש מקרי של אות שורש וסיומת.

הבעיה המרכזית במבטא שלנו היא הדגש החזק. אילו ביטאו דגש חזק לא הייתה בעיה של הבחנה בין פתח וקמץ. הכול גם מסוגלים להגות את הדגש החזק, ובכל זאת אין מבטאים. אם יש שטח שאפשר להחזיר בו את הדגש החזק באמצעות כתיבת אות כפולה, אינני מבין מדוע זה אסור.

עם קום המדינה היה צורך לקבוע תעתיק של העברית החדשה, כדי לכתוב את שמות האניות והרחובות. מה עשתה האקדמיה? קבעה שכל דגש חזק יסומן בתעתיק באות לועזית כפולה.

שפות רבות, כגון גרמנית ופולנית, משתמשות באות כפולה לציון עיצור מוכפל. אם אינני טועה, כשכותבים באיטלקית שתי אותיות זהות רצופות יש חלק מן האיטלקים המבטא את הכפלה וחלק שאיננו מבטא. כמדומני שגם בכתיב יד של מרוקנים בערבית יש תופעה של כתיבת שתי אותיות במקום אות דגושה. לנו אסור לעשות אלא מה שנעשה לפני אלפיים שנה? מה רע לכתוב נתנו בשתי נוסחים? זו אינה שאלה דתית, ואין פה שום איסור.

גב"ע צרפתי: לפי הצעת הוועדה יצא שיש שתי דרכים בעברית לציון הכפלת עיצור: סימון דגש חזק או הכפלת האות. אבל בכך אנחנו מוסיפים בלבול לשפה המדוברת.

” ייבין: רציתי להוסיף לדיון שתי עובדות. ראשית, בכתבי יד מימי הביניים שראיתי, כותבים לעתים קרובות מאוד צורות כמו נשעננו בשתי נוינים. לעומת זה, שתי תי”וים הן דבר הרבה יותר נדיר. שנית, מה שנוגע לשפה, כשאנחנו אומרים למשל נַחַנְנו, הרי לפי כללי המסורה, השווא הוא נח, אמנם זה שווא בראשון משני עיצורים דומים, אבל הוא בהברה מוטעמת, והמסורה מדגישה שבמילים כמו יִשְׁחַרְנִי, יִמְצְאֵנִי (משלי א, כח) השווא בנו”ן הוא שווא נח. אינני זוכר מי כתב על כך, אבל התימנים, למשל, מבחינים היטב בין צורה כמו הַפִּי שבה הנו”ן מוכפלת ובין הַנְּפִי שיש בה שתי נוינים והראשונה בהן בשווא נח.

נכון שכרגע מדובר רק על הכתיב. אבל כבר אמרו כאן שהתוצאה תהיה שאנשים יבטאו karateti, natanenu. אין שום ספק שזה יקרה, ויקבל את הכשר האקדמיה. לכן אני חושב שלא כדאי להכפיל את הנו”ן בזמננו. אולי בימי המקרא כתיב כזה לא היה מביא לטעות, אבל היום זה יגרום שיהפכו את השווא הזה לשווא נע ממש.

ש’ אברמסון: מתפללי נוסח ספרד אומרים שלוש פעמים ביום: ”ועל חסדך הגדול באמת ובתמים נשעננו”. והתופעה קיימת גם בדיבור כיום. עברתי פעם ברחוב ונפלה אבן, ואז שמעתי אישה אחת אומרת: ”אוי, כמעט שמתתי”.

ר’ סיוון: אני מצטרף לאלה שאמרו שאם נכתוב נתננו יהגו שווא נע ויגידו גם נתנתי. יגידו שזו לשון ירושלמית, כמו בשיר ידוע: ”קח את הטבעת שנתנת לי, ותן אותה לאחותי”. כולם שרים כך, זה דיאלקט כזה.

אני רוצה להגיד שהשווא במילים הַנְּנִי, הַלְּלוּ, רַנְּנו הוא שווא נע. אנחנו למדנו בבית ספר, ולימדנו את כללי שווא הנע לפי חמשת הכללים של אליהו בחור, והכלל החמישי הנרמז באות ה”א הוא כלל הדומות. אם בא שווא בראשונה מבין שתי אותיות דומות השווא הוא נע, בין שלפניו תנועה קטנה ובין שלפניו תנועה גדולה. זה חוק בלשון העברית. הקביעה הזאת עולה גם מצורות ההפסק הַנְּנִי, הַלְּלוּ. אנשים מדברים לפי הכללים האלה, ולא צריך להכניס פה כללים חדשים. אני מציע להיזהר מאוד ולהרגיל את הילדים שכתוב בתנ”ך פָּרְתִי וכך צריך לקרוא, ולא karateti.

י’ בלאו: רציתי לומר שיש מקרים נוספים שקיימת בהם אותה בעיה של הגייה. גם בצורות יִלְדִּי וְנִקְטָתִי הדוברים מוסיפים שווא נע בין למ”ד הפועל ובין סיומת הגוף. ושם הלוא הכרח הוא לכתוב שתי אותיות, ומה הועילו חכמים בתקנתם? אני מבקש לקרוא כאן את שני הפסוקים הראשונים של פרשת השבוע: ”ויאמר ה’ אל אברם, לך מארצך... עכשיו באה מילה שאינני יכול לקרוא אותה, ”ממול־לך־ך”. ובפסוק הבא: ”ואעשך לגוי גדול וְאֶבְרָכְךָ”. שוב באה מילה שאינני יודע לקרוא...

מ’ בראש: טוב, עד שהא’ בלאו ילמד לקרוא את פרשת השבוע, אנחנו ניגשים להצבעה... הצעת הוועדה ברורה, והיא מתכוונת לכללי כתיב, אם כי אי אפשר להכחיש שיש לדבר הזה נגיעה גם להגייה. להצעה הזאת יש הצעה מרחיבה, וביטאה אותה בצורה ברורה הגב’ בהט.

כנגד זאת עומדת הצעה מנוגדת שביטאו אותה רבים. בצורה החריפה ביותר הביע את הדברים הא' מגד, ואמר שהאקדמיה צריכה לשמור על דקויות, ולא על גסויות. ובכן, יש לנו שלוש הצעות.

מ' זמלי: רציתי להעיר על ההצעה שנשמעה פה להוסיף ניקוד עזר. לא תמיד ניקוד כזה יבהיר לכל הקוראים את הכוונה. אם יש צורך להבחין בין נְשַׁעְנֵנו ונְשַׁעְנֵנו, לא יועיל לסמן פתח או חטף-פתח. מי שאינו בקי ברזי הדקדוק לא יסתייע כלום בניקוד עזר כזה.

מ' בר-אשר: הדוגמה היא דוגמה יפה. במקרה כזה לא יועיל ניקוד עזר, והמפלט היחיד הוא להוסיף את כינוי הגוף המתאים. מכל מקום העניין מוצה, ואנחנו ניגשים להצבעה. תחילה נעמיד להצבעה את הצעת הוועדה. אם היא תתקבל, נראה אם נוכל להרחיב אותה לכיוון שהציעה הגב' בהט.

ה הצבעה

בעד הצעת הוועדה - 8
נגד - 14

ההצעה נדחתה.

ה. הפועל בגזרת הכפולים (ע"ע)

הודעה למליאה

1. בעברית החדשה, השימוש בנטיות המיוחדות לגזרת הכפולים (ע"ע) בבניין קל ובבניין נפעל אינו רחב, וקיימת מגמה להעדיף את הנטייה על דרך השלמים. בלשון המקרא משמשות צורות רבות ושונות בגזרה זאת [השווה למשל: וַיִּסְלַח (איוב יט, יב), וַתִּמּוּ (במ' יד, לח), וַיִּמְלוּ (תהי' לו, ב), וַיִּגְדְּנוּ (ברי' מט, יט); וַיִּגְלוּ (יש' לד, ד), וַחַר (תהי' סט, ד), וַבְּקָה (יש' יט, ג)]. צורות הפועל מבניינים אלו המצויות במקורות כשרות לשימוש בימינו. בדרך כלל, פועלי המצב בבניין קל נוטים בעבר על דרך קל קָלָה קָלוּ, בבניין קל קָלָה קָלִים, ובעתיד יִקָּל או יִדָּל; ואילו פעלים המביעים פעילות נוטים בעבר על דרך סָבַבְתִּי, סָבַב, סָבְבָה, בבניין סָבַב, ובעתיד יִסָּב או יִסָּב. לכלל זה כמה חריגים, כגון חָג (חגיגה א, ו).
2. נִמַּס (בבניונו) אפשר להטותו (על דרך פִּעַל בגזרת פ"ט): נִמַּס, נִמְסָה, נִמְסִים, נִמְסוּת, וכן על דרך הכפולים: נִמַּס, נִמְסָה, נִמְסִים, נִמְסוּת.
3. נטיית בניין הפעיל בעבר היא: הִסָּב, הִסָּבָה, הִסָּבְתִּי / הִסָּבְתָּ / הִסָּבְתֶּם / הִסָּבְתֶּן. (או הִסָּבְתִּים / הִסָּבְתֶּיךָ).
4. לצד הפועל הִעָז מצויה במקורות לשון חכמים גם הצורה הִעִזו באותה המשמעות (כגון בכתב היד של הספרא בניקוד בבלי; ראה י' ייבין, מסורת הלשון המשתקפת בניקוד הבבלי, עמ' 626). המליאה מתבקשת להכריע אם הצורה הִעִזו כשרה לשימוש בעברית החדשה.
5. בבניין הופעל אפשר להטות: הוּסָב, הוּסָבָה, הוּסָבְתִּי, הוּסָבְתָּ, הוּסָבְתֶּם, הוּסָבְתֶּן; הוּסָבְתִּי, הוּסָבְתָּ, הוּסָבְתֶּם, הוּסָבְתֶּן.

יורעו, ואפשר: הוּסַב, הוּסַבָּה, יוּסַבו; הוּפַר, הוּפַרָה, יוּפַרו; הוּרַע, הוּרַעָה, יוּרַעו (להשווה: וְהָמָכוּ - איוב כד, כד).
בבינוני תשמש הצורה מוּסַבְתָּ לצד מוּסַבְתָּה (השווה: אֲדַמְדַּמְתָּ, אֲדַמְדַּמְתָּה).

מ' בראשון: כפי שאתם רואים, ברוב הבנינים אין בעיה בגזרה הזאת. בבנינים קל ונפעל, הפעיל והופעל, יש צורות ששומרות על הדרך הקדומה, ובמקום שהעיצור איננו עיצור סופי הוא מוכפל, ויש צורות שהלכו לכיוון גזרות אחרות. אני פותח את הדיון בהצעת הוועדה. כיוון שההצעה אינה ארוכה העירו נא את הערותיכם על כל סעיפיה.

י' רצהבי: לסעיף 4: מעניין לראות כי בעיית השימוש בהעיו במקום העיו התעוררה כבר לפני 900 שנה, בתקופת משוררי ספרד. אני מצטט את הכתובת הרשומה על שירו של ריה"ל 'זמן העז': "ואירע שכתב לו לוי בן אלחבאן שיר שתחילתו 'זמן העז פניו', ולא התיר לו רבנו יהודה שימוש. העז זה אין משמעותו עזות פנים, והנכון שיאמר 'העז', כפי שכתוב 'העז איש רשע בפניו' (משלי כא, ט), ולא שיהיה ענינו כינוס, כוונתי מן 'שלח העז' (שמות ט, יט) וכו'. וכדאי לצטט את הבית הראשון של יהודה הלוי, המשלב את שתי המשמעויות בבית שיר אחד: "זמן העז פניו ומצחו / ולא העז ילדיו אל מנוחו", כלומר לא כינס את ילדי הזמן אל מנוחו.

אפשר להבין את הדבר הזה בתקופת ספרד, שהשירה נוסדה על דקדוק המקרא, על לשון המקרא ועל סגנון המקרא. אבל כיום הקהל הרחב איננו יודע בכלל שיש העיו במובן של איסוף וכינוס, ואפשר להבין מדוע משתמשים בצורה העז במקום העז.

מ' בראשון: השימוש הזה של העז מתועד גם במקורות, אפילו במשנה.

י' רצהבי: לפי עניות דעתי אין לקבוע חוק: יש להשאיר את העז במובן 'התחצף' ויש להניח גם את לשון המקרא, העז, "העז פניה" (משלי ז, יג).

א' דותן: אתחיל מסעיף 1. הסעיף הזה, להוציא פרט אחד שאציין מיד, איננו בגדר החלטה. מה אנחנו מחליטים, שהשימוש הוא כזה? הלוא זה דבר ידוע, פשיטא. זאת עובדה, זאת לא החלטה של האקדמיה.

כך גם ההמשך: "בלשון המקרא משמשות צורות רבות ושונות בגזרה זו" זאת עובדה. "צורות אלו המצויות במקורות כשרות לשימוש בימינו" - רבותי, אנחנו צריכים להכשיר את המקורות?!

יש עוד סיפה, ולה אני מתנגד: "בדרך כלל פועלי המצב בבניין קל, נוטים בעבר על דרך קל קלה קלו, בבינוני קל קלה קלים, ובעתיד יקל או ידל; ואילו פעלים המביעים פעילות" - אני הייתי מעדיף לומר 'פעולה' - "נוטים בעבר על דרך סבב, סבבה" וכו'. סבותי צריך למחוק, מפני שכך היא הנטייה גם בדרך הראשונה.

זאת השערה, זה איננו כלל מוכח. אינני מציע לאקדמיה לקבל את זה. יש פסוק מפורש בתהילים האומר "סבובי גם סבבובי" (תהילים קיח, יא). זה פסוק שנאמר ממש על הסעיף הזה: אפשר לומר כך ואפשר לומר כך, ואני מציע שהאקדמיה לא תגביל את הציבור.

סעיף 2 מקובל עליי.

בסעיף 3 אני מבקש לדחות את הדיון. נראה לי שהצורות הַסְבָּתָם, הַסְבָּתָן אינן נכונות. אינני יכול להרחיב את הדיבור על זה עכשיו. אם הדיון יידחה, אני מוכן להכין הרצאה רחבה יותר ולהוכיח שהצורה צריכה להיות הַסְבָּתָם, הַסְבָּתָן.

בסעיף 4 אני מסכים להיתר להשתמש גם בהֶעִיז, אבל לא משום שכך מופיע בניקוד הבבלי. הניקוד הבבלי הוא מסורת מקבילה, שאיננה צריכה לשמש לנו אסמכתה. הגזרות ע"ו וע"ע הם גזרות קרובות מאוד זו לזו, ומתחלפות ביניהן במקרא. גם מאחד הפעלים הנזכרים פה, הֶפֶר, יש במקרא גם אָפִיר לצד אָפֶר: "וחסדי לא אָפִיר מעמו" (תהילים פט, לד; השווה לשופטים ב, א). על סמך התקדים הזה בלשון המקרא במסורת הטברנית, ועל סמך מה שיש בלשון חכמים הנורמטיבית, לא בניקוד הבבלי, אני חושב שאפשר להתיר את הֶעִיז, ואני תומך בהצעה הזאת.

סעיף 5: גם פה אני תומך בהצעה, אלא שאני מציע לשנות את הסדר. אפשר להטות הוֹסֵב, הוֹסְבָּה וכו', שהרי זאת הדרך הראשית, ואפשר גם: הוֹסֵב, הוֹסְבָּה וכו'. ועוד דבר: אני מסכים להתיר מוֹסְבָּת, אבל רק בצורת היחידה. אין צורות רבים לא דגושות. כדאי לרשום את נטיית הבינוני במלואה, ואז יהיה הדבר ברור.

י' בלאו: אני רוצה להביע את תודתי למזכירות המדעית על תיאור הרקע הבא כאן בסעיף 1. לפי דעתי יש כאן תיאור ברור המראה מצד אחד כיצד אנחנו נוהגים בדיבור הפשוט בפועל ע"ע, ומן הצד השני הוא מראה שפועל ע"ע במקרא וגם בלשון חכמים אינם נוטים דווקא בצורה שהיינו מצפים לה מבחינה דקדוקית. נכון שאין פה החלטה, אבל הרקע הזה חשוב כדי שנבין את כל מה שנאמר בהמשך. זה מבוא, ואני חושב שהוא מבוא טוב. אני אהבתי את זה. כל אדם יש לו האהבות שלו והשנאות שלו בדקדוק. כידוע דקדוק הוא דבר מאוד מאוד מרגש, וברור שגם אני מתרגש ביותר כשאני רואה חטף פתח במקום חטף סגול וכדומה...

אני אוהב מאוד את דעתו של ברגרין בדקדוק הקטן שלו, ואני חושב שהוא הבין את הפשט כאשר הבדיל בין פועלי פעילות לבין פועלי מצב. ההבחנה היא כמובן על דרך הכלל, ויש יוצאים מן הכלל. ברור לחלוטין שפועלי המצב הם הפעלים הקדומים יותר, והפעלים האלה נוטים על דרך של שני עיצורים בלבד, כגון קל, קלה. הנטייה עדיין לא הושלמה לשלוש אותיות שורשיות מלאות.

יש לדבר חשיבות, מפני שהוא נעלם מן המדקדקים של שנות השלושים ושנות הארבעים. אם תפתחו למשל את מילונו של כנעני תמצאו שם מכל פועל את כל הצורות האפשריות: סב, סְבָּה וכדומה, אף שהן צורות שוליות לחלוטין.

אני מקבל על עצמי את האחריות לנוסחו של סעיף 1, ואני חושב שהוא נכון מבחינת הפשט ההיסטורי. כמובן, אפשר לחלוק על כל השערה היסטורית. לא הייתי מדגיש יותר מדי את "סבונני גם סְבָּבֹנִי", שהרי יש בהן כינוי מושא, אבל גם לו היה כתוב סבון, וסְבָּבֹ, זה לא היה משנה את התמונה הכללית.

בסעיף 2, אינני זוכר על מה מבוסס ההיתר להעביר את נַמֵּס למשקל פֶּעַל, כאילו היה השורש נ-מ-ס. על כל פנים זה קיים בדיבור, ואנחנו חופשיים להחליט אם אנחנו רוצים להתיר את הצורה הזאת.

מ' בר-אשר: על כל פנים יש במקרא מעברים כאלה.

י' בלאו: אשר לצורה הַסְבֵּתֶם, אני מעוניין מאוד לשמוע את הרצאתך, הא' דותן, על הצורה הזאת. אבל זה איננו משנה את ההצעה כאן. הצורה השלטת בדיבור למעשה היא הַסְבֵּתֶם, כפי שידוע לכולנו. המקסימום שאנחנו יכולים לדרוש מן הציבור זה לומר הַסְבֵּתֶם, וגם כך אינני בטוח אם נוכל לעמוד במלחמה הזאת. בעניין מְעִיז כדאי להתירה ולהסתמך על לשון חכמים, כפי שאמר קודם הא' בירנבאום. חשיבותה של לשון חכמים לענייננו גדולה יותר מזו של המסורת הבבליית. ואשר לצורה מוֹסְבֵּת, אין ספק שצדק הא' דותן: רק בצורת הבינוני ליחידה הביי"ת רפה.

מ' בר-אשר: צורת העתיד של הנוכחים עלתה לאחרונה לדיון ציבורי בעקבות בחינת הבגרות האחרונה, אמנם בקשר לגזרת ע"ו. ומכל מקום ברור שאין אנחנו מוותרים לא' דותן על הרצאתו בעניין הַסְבֵּתֶם וְהַסְבֵּתֶם.

ש' בהט: ההסתמכות על לשון חכמים הייתה הדרך המקובלת באקדמיה גם לפני. אבל אני חושבת שאנחנו צריכים פה ושם לשים מעצור. המקרא מכתוב לנו את דרך המלך, וזה אמור לגבי מקרה כמו נִמְס או נִמְק. לא נאמר נִמְקָה או נִמְקִים, צריך לומר נִמְקִים.

באופן כללי מקובל עליי בהחלט השימוש בגזרת ע"ע בשתי דרכים, על דרך השלמים ובדרך המיוחדת לגזרה זו, כמו שכתוב "סְבוּנִי גַם סְבוּנִי" (תהלים קיח, יא). אבל בנוגע לפועל חָג, נראה לי שמוטב לומר חָגַג, כדי שלא נחליף אותו בחָג מסביב מלשון חוג מנחי ע"ו. ואף על פי שהפועל הראשון בפתח והשני בקמץ, הרי ההבדל הזה אינו ניכר בדיבור.

בנוגע להַסְבֵּתֶם, קודם כול נלמד את הקהל לבטא את הפועל הזה במלרע, ואז נוכל להילחם על החטף-פתח. אם הוגים את המילה במלעיל, אין כל הצדקה לתקן את התנועה שבראש המילה.

מ' בר-אשר: אפשר לפתור את הבעיה על ידי חטף-סגול בה"א. אפשר לשקול את העניין הזה.

ש' בהט: לכן, אף על פי שאני מכירה את כל הוויכוח בין אבא בנדויד ובין ראובן סיוון בנוגע לצורה העיז שבמקורות, אני תומכת במְעִיז, כדי שגם פה לא נפרוץ את הדרך הנכונה לפי המתחייב מן הכלל הגדול.

י' ייבין: בהתחלת הכללים כתוב שקיימת מגמה להעדיף את הנטייה על דרך השלמים. מכאן ברור שמי שרוצה להטות על דרך השלמים יכול לעשות זאת. אנחנו אומרים, למשל, נְגַרְר נְשָׁלַל וְהַפְּלִיל; ברור שלא נדרוש להגיד את זה על דרך הכפולים.

מי שרוצה להטות על דרך הכפולים, יש כאן הקלות. הנטייה על דרך הכפולים במקורות היא מסועפת וסבוכה: חלק מן הפעלים נוטה על דרך ע"ו, חלק על דרך פ"נ, ויש גם הרבה יוצאים מן הכלל. השאלה היא אם כדאי שאנחנו נתחיל לתת רשות לכל מיני צורות כאלה.

מתוך ההצעות, נִמַס נִמְסָה לא נראה לי; הִסְבַּה - בסדר; הִעִיז אינו נראה לי, מפני שפירושו העיז את מקנהו, ויש לו משמעות אחרת מאשר הִעִיז. אשר להופעל, הוֹסְבַּה, אולי אפשר להתיר זאת, אבל קשה מאוד לדעת מתי כדאי לתת היתר לצורות שבפי העם.

מ' בראש: אחרי שסיימנו את הדיון ניגש להצבעה. עלו פה שלושה או ארבעה פרטים בעייתיים: העניין של נִמַס, הִסְבַּתָם, וגם העניין של הִעִיז והִעִיז. אני מבין שהוועדה עומדת בשלה, ותומכת בהצעה כמות שהיא. נתחיל אפוא בסעיף מס' 1.

א' דותן: מה צורך בסעיף הראשון? האקדמיה אינה נותנת הכשר למקרא!

מ' בראש: אולי נהפוך את זה למבוא, ומספור הסעיפים יחל בסעיף השני? אני מסכים לזה.

א' דותן: גם ההבחנה הזאת בין פועלי מצב לפועלי פעולה אינה נראית לי.

ג' בירנבאום: הא' דותן, יש מקום לכתוב שהצורות כשרות לשימוש בימינו. הרבה פעמים אנחנו נשאלים על כך. למשל, האקדמיה החליטה שמותר להגיד תִּשְׁמְרוּ במקום תִּשְׁמְרֶנָּה, ואנשים פונים אלינו ושואלים "האם אסור כבר להגיד תִּשְׁמְרֶנָּה?" אנחנו מדגישים אפוא בכל החלטה שכמובן מותר ללכת לפי המקורות.

מ' בראש: אני מציע שסעיף 1 יאבד את מספרו, ויהפוך למבוא. אני מבין שיש בעיה בקשר להבחנה בין פועלי מצב לפועלי פעולה. הא' בלאו עומד על כך. אני זוכר את הדבר הזה אצל ברגרין, וברגרין כדרכו מביא את כל האפשרויות. נעמיד אפוא את הנושא להצבעה.

א' דותן: ברגע האחרון נצביע על חומרה שהציבור לא יעמוד בה!

י' בלאו: איזו חומרה? זה חלק מן ההקדמה.

את סעיף 2, בעניין נִמַס, אני מציע להוריד לפי שעה מסדר היום, מפני שלא הובאה לו אסמכתה מספיקה.

מ' בראש: סעיף 1 המקורי יובא כמבוא להחלטות. אנחנו ניגשים אפוא להצביע על סעיף 3 בעניין בניין הפעיל בעבר, והוא יהיה סעיף 1. מי בעדו ירים את ידו.

הצבעה

בעד סעיף מס' 3 (בניין הפעיל) - 7

נגד - 2

סעיף 3 אושר.

בעד הצעת הוועדה להתיר העיז במשמעות העז - 6

נגד - 7

סעיף 4 לא נתקבל.

מ' בר-אשר: הא' דותן עוד ישלים את הרצאתו על הסבתם-הסבתם.

א' דותן: עכשיו כבר אין טעם בהרצאה. מה אצה לכם הדרך? אילו רציתם לשמוע הייתם ממתנינים.

מ' בר-אשר: עכשיו נעבור לבניין הופעל, לסעיף 5. אני רוצה לציין שנתקבלה, כדבר המובן מאליו, הצעת הא' דותן שתחילה יבוא הוסב הוסבה ואחר כך האפשרות על דרך ע"ו (הוסבה); תחילה נביא את הדרך המקובלת, ואחר כך גם את הדרך החדשה.

הצבעה

בעד סעיף מס' 5 (בניין הופעל) - 9

נגד - אין.

סעיף 5 אושר.

מ' בר-אשר: אני מבקש לציין את העובדה שהפעם הצלחנו לסיים את הדיון בכל סדר היום, על חשבון כמה דקות של הציבור. נתראה אם ירצה ה' בי"ז בכסלו, בישיבה חגיגית בבית הנשיא.